

Piotr Mostowik^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0003-3548-1003>

Jurysdykcja krajowa i prawo właściwe na tle konwencji haskiej o ochronie dorosłych z 2000 r. oraz projektu uzupełniającego rozporządzenia unijnego z 2023 r.

Abstract: The subject of the considerations are drafts of: the EU regulation on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of measures and cooperation in matters relating to the protection of adults, as well as the decision to authorize EU Member States to accede to the 2000 Hague Convention on the protection of adults concerning cross-border personal and care matters. The documents dated May 31, 2023 refer not only to the legal status of a person (e.g. partial incapacitation, guardianship, assistance in performing legal actions or functionally similar institutions under foreign law), but also the effects on civil law contracts with third parties (including rights and obligations within legal transactions). Detailed comments are presented about “measures of protection” for adults in legal transactions with foreign countries. The 2000 Hague Convention raises reflections on current trends in the sources of international civil procedure and private international law. They include, among others, the planned co-existence of the Hague convention and the EU “Brussels” and “Rome” regulations.

The attempt to increase the number of parties to the convention and the participation of EU Member States generally deserve a positive assessment, which also means the ratification of the 2000 Hague Convention by Poland. However, some doubts are cast by the intention for simultaneous modification through an EU regulation. The idea of a draft EU regulation of 2023, intended to supplement and modify an international agreement for the needs of a regional economic integration organization, could *prima facie* be assessed

^{a)} Dr hab., prof. ucz., Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

positively. However, a detailed look at the draft regulation of 2023 leads to the conclusion that it should be corrected, as it partly contains provisions that are both desirable for judicial cooperation between Member States and solutions that are unnecessary or questionable.

In particular, the proposed solution allowing for an unlimited choice of jurisdiction may raise doubts. It is not intended — as is typically the case in personal civil matters — that a jurisdiction can be chosen from among states that are in some way related to the adult's current or future situation (e.g. by citizenship, location of assets, past or future residence, circumstances relating to the guardian or curator). Thus, a country (and law) may be chosen that are completely unrelated to the actual situation. Additionally, the proposed Articles 6—7 are not compatible with the conventional catalog of circumstances that determine the transfer of jurisdiction, nor with the conflict of law rules (Article 15), which provide for the choice of the applicable law in a narrower range of situations (citizenship, previous habitual residence, location of property).

Under the proposed EU regulation the indirect possibility of choice of foreign law is possible through the choice of foreign jurisdiction. This makes it possible to achieve a substantive legal effect by the adult “selecting” the substantive law that he or she deems desirable at the time of choice, thus completely departing from the remaining provisions of the Convention and the Regulation in terms of jurisdiction and applicable law. There is no limitation to such an indirect choice from the perspective of the interests of third parties with whom the adult has personal or property relations. Moreover, such a solution may mean, in practice, a departure from the basic substantive legal principles of the country in which a given adult lives (habitually resides) or is a citizen, in favor of accepting the consequences resulting from a distant fact (i.e. unrelated to the actual situation) and legally (i.e. providing for axiologically different solutions concerning the broad category of ‘measures of protection’) of given law and state.

Taking into account the variants of legislative action described in the impact assessment report (document 10108/23ADD), it would be worth postulating a change to the proposed method of legislative action. It seems more rational to temporally distinguish the two planned activities (projects) under option 4. First, take steps to join the 2000 Hague Convention and gather several years of experience in its operation, also between Member States. And then, in the longer term, taking into account the experience of applying the convention on the territory of the EU, consider supplementing or modifying intra-EU judicial cooperation in these matters. The longer experience of applying the 2000 Hague Convention can — firstly — verify the thesis about the need to improve its functioning, and secondly — determine precisely in which areas it would be desirable for the welfare of adults and their guardians in cross-border cases.

Keywords: International jurisdiction of courts — prorogation of jurisdiction — international civil procedure — judicial co-operation in civil matters in the EU — applicable law — international private law — 2000 Hague Convention — protection of adults in cross-border situations — guardianship and curatorship — incapacitation — measures of protection of vulnerable adult

1. Kontekst wniosków legislacyjnych z 2023 r.

Przedmiotem poniższych uwag są — datowane na 31 maja 2023 r. — projekty: rozporządzenia¹ unijnego o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu i wykonywaniu środków oraz współpracy w sprawach dotyczących ochrony dorosłych, a ponadto decyzji² o upoważnieniu państw członkowskich UE do przystąpienia do konwencji haskiej z 2000 r. o ochronie dorosłych³, dotyczącej transgranicznych spraw osobowych i opiekuńczych. Obejmują one status sprawny nie tylko człowieka (np. częściowe ubezwłasnowolnienie, wspomaganie bądź asysta przy dokonywaniu czynności prawnych lub podobne funkcjonalnie instytucje prawa obcego)⁴ i jego opiekuna, kuratora lub pełnomocnika, lecz także skutków dla obrotu cywilnoprawnego z osobami trzecimi (w tym praw i obowiązków stron czynności prawnych). Lektura projektów nasuwa uwagi na temat takich „środków ochrony” dorosłego w obrocie prawnym z zagranicą, w tym, a nawet przede wszystkim, uwagi dotyczące — nieco zapomnianej w ostatnich latach w Polsce — konwencji haskiej z 2000 r.⁵ Ponadto nasuwa refleksje

¹ Wniosek rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania środków oraz współpracy w kwestiach dotyczących ochrony osób dorosłych, COM(2023) 280 final.

² Wniosek decyzja Rady upoważniająca państwa członkowskie, aby w interesie Unii Europejskiej stały się lub pozostały stronami Konwencji z dnia 13 stycznia 2000 r. o międzynarodowej ochronie dorosłych, COM(2023) 281 final.

³ Convention on the International Protection of Adults, concluded 13 January 2000, <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=71> [Dostęp: 31.01.2024 r.]. Tłumaczenie konwencji na język polski znalazło się w publikacji Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego z 2007 r., przy okazji przekładu na kilka języków konwencji zrewidowanej wersji sprawozdania wyjaśniającego (*Konwencja z dnia 13 stycznia 2000 r. o międzynarodowej ochronie dorosłych. Sprawozdanie wyjaśniające Paula Lagarde’a. Konwencja i zalecenie przyjęte przez komisję specjalną o charakterze dyplomatycznym*, Haga, 2017 [dalej: sprawozdanie wyjaśniające]). Poniższe uwagi bazują na tym tłumaczeniu, przy czym w razie potrzeby uwzględniane jest w nim brzmienie wersji autentycznych konwencji oraz tłumaczenie P. Mostowika i P. Symelona, *Ochrona dorosłych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002/2, s. 469 i n.

⁴ Odnosnie do ubezwłasnowolnienia w prawie kolizyjnym oraz międzynarodowej właściwości sądów, jak też różnic w prawach materialnych poszczególnych państw — zob. więcej M. Pazdan, *Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1967, s. 85 i n.

⁵ W polskim piśmiennictwie konwencja była dotychczas przedmiotem zaledwie kilku wypowiedzi o charakterze ogólnym. Uwagi wprowadzające do konwencji oraz tłumaczenie po jej przyjęciu ogłosili P. Mostowik, P. Symelon *Ochrona dorosłych...*, s. 469 i n. Ogólną charakterystykę przedstawiła A. Juryk, *The Protection of Adults in Private International Law*, „Silesian Journal of Legal Studies” 2016, vol. 8, s. 27 i n. Cele konwencji i jej treść normatywną, z perspektywy czasowej sprzed ogłoszenia omawianych

na temat obecnych tendencji w zakresie źródeł międzynarodowego postępowania cywilnego i prawa prywatnego międzynarodowego. Składają się na nie m.in. właśnie konwencje powstałe pod auspicjami haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego oraz unijne rozporządzenia „brukselskie” i „rzymskie”⁶.

Pierwszym celem projektów jest *de facto* doprowadzenie do obowiązywania we wszystkich państwach członkowskich konwencji haskiej z 2000 r. Jak dotąd weszła ona w życie w 14 państwach, głównie europejskich⁷. Polska podpisała konwencję dnia 18 września 2008 r., ale jej ratyfikacja dotychczas nie nastąpiła. Drugim celem omawianej inicjatywy unijnej, której wstępnym warunkiem jest właśnie obowiązywanie konwencji, jest wprowadzenie regionalnej modyfikacji rozwiązań konwencyjnych (odnośnie do jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń) oraz ich uzupełnienia (głównie w zakresie pomocy sądowej i współpracy międzypaństwowej) w umawiających się państwach, które są państwami członkowskimi UE. Po przyjęciu konwencji na forum

projektów rozporządzeń, omawia P. Mostowik, *Geneza i obszary regulacji Konwencji haskiej z 2000 r. o ochronie osób dorosłych z uwzględnieniem kontekstu międzynarodowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa, 2023, <https://iws.gov.pl/analizy-i-raporty/raporty> [Dostęp: 31.01.2024 r.], s. 179. Odnośnie do rozprzestrzeniania się konwencji na świecie w ostatnich latach — zob. R. Frimston, *The 2000 Adult Protection Convention — sleeping beauty or too complex to implement?*, in: *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, eds. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2020, s. 226 i n.

⁶ Na temat współczesnych tendencji w zakresie źródeł prawa — zob. M. Szpunar, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015, s. 136 i n. Zob. także K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne — stan obecny i perspektywy rozwoju*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 2, s. 7 i n.; P. Mostowik, *Międzynarodowe prawo prywatne i postępowanie cywilne w dekadę po wejściu w życie Traktatu Amsterdamskiego*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 2, s. 33 i n.; M. Czepelak, *Would We Like to Have a European Code of Private International Law?*, „European Review of Private Law” 2010, vol. 18, issue 4, s. 705 i n.; P. Mostowik, M. Niedźwiedź, *International Conventions Concluded by the European Union after the ECJ ‘Lugano II Opinion’ of 2006. An Alternative or Complementary to EU Regulations Path to Unification of Private International Law?*, „Polish Review of International and European Law” 2012, vol. 1, issue 1—2, s. 9 i n.; H. Muir Watt, *The work of the HCCH and the path of the law: the politics of difference in unified private international law*, in: *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, eds. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2020, s. 79 i n.; J. von Hein, *The role of the HCCH in shaping private international law*, in: *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, eds. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2020, s. 112 i n.

⁷ Informacje na temat zakresu geograficznego obowiązywania konwencji są publikowane przez HKPPM na stronie internetowej: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=71> [Dostęp: 31.01.2024 r.].

unijnym pojawiła się sugestia, by państwa członkowskie do niej przystąpiły⁸. W ostatnich zaś latach w debacie naukowej i publicznej proponowano objęcie zakresu przedmiotowego nazwanego — nie do końca precyzyjnie — „ochroną dorosłych” dodatkową regulacją unijną. Jak się okazało, regulacją dość rozbudowaną⁹. W połowie 2023 r. ogłoszono dwa projekty, w tym kilkudziesięciostronicowy projekt rozporządzenia.

Poszczególne obszary regulacji konwencyjnej oraz projektowanego rozporządzenia unijnego uzupełniającego konwencję międzynarodową to — nawiązując do nomenklatury unijnej — „współpraca sądowa w sprawach cywilnych”¹⁰. Obejmuje ona następujące obszary: międzynarodową właściwość sądów, wskazanie prawa właściwego, uznawanie i wykonywanie zagranicznych rozstrzygnięć oraz pomoc sądową i współpracę między wymiarami sprawiedliwości *sensu largo* poszczególnych państw (w tym między sądami, organami i innymi instytucjami zajmującymi się sprawami osób dorosłych, które wymagają z jednej strony ochrony, a z drugiej pomocy, też w zakresie funkcjonowania w obrocie prawnym z innymi osobami).

⁸ W „Programie sztokholmskim: otwarta i bezpieczna Europa dla dobra i ochrony obywateli” z 2010 r. (Dz.Urz. C 2010, nr 115, s. 1) napisano: „Konieczność przedstawienia dodatkowych wniosków dotyczących podatnych na zagrożenia osób dorosłych należy oszacować w świetle doświadczeń zgromadzonych w związku ze stosowaniem Konwencji haskiej z 2000 roku o międzynarodowej ochronie dorosłych przez państwa członkowskie, które są stronami tej konwencji lub zostaną nimi w przyszłości. Zachęca się państwa członkowskie do jak najszybszego przyłączenia się do przedmiotowej konwencji” (s. 10).

⁹ Np. dokument autorstwa Parlamentu Europejskiego pt. *Protection of Vulnerable Adults European Added Value Assessment. Study*, PE 581.388, September 2016, s. 14—16, oraz konsultacje społeczne przeprowadzone w dniach 21 grudnia 2021 — 29 marca 2022 r. pt. „Ogólnounijna ochrona osób dorosłych szczególnej troski” (EU-wide protection for vulnerable adults), https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12965-Civil-judicial-cooperation-EU-wide-protection-for-vulnerable-adults/F_en [Dostęp: 31.01.2024 r.]. Zob. więcej P. Mostowik, *Geneza i obszary regulacji...*, s. 16, 150.

¹⁰ Za art. 81 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej; wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47 [dalej: TFUE] (ang. *judicial cooperation in civil matters*; niem. *justizielle Zusammenarbeit*; fr. *coopération judiciaire*). Wydaje się, że poprawniejsze byłoby tłumaczenie „współpraca sądowa”, ponieważ obszar regulacji — szerszy niż w umowach międzynarodowych z początku XX w. — obejmuje też jurysdykcję bezpośrednią, normy kolizyjne oraz współpracę między instytucjami państwowymi innymi niż sądy. Zob. P. Mostowik, *Refleksje o współczesnym prawie prywatnym międzynarodowym na tle ujęcia „jurysdykcji krajowej zewnętrznej” F. Słotwińskiego z 1838 r.*, w: *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk, R. Flejszar, B. Gnella, P. Mostowik, C.H. Beck, Warszawa, 2023, s. 30—31.

2. Krajowy stan normatywny — wzmianka

Aktualny stan normatywny w Polsce nie jest przedmiotem niniejszego opracowania. Trzeba jednak podkreślić, że wpływ projektów na prawo krajowe jest potencjalnie szeroki. Jego całościowe przedstawienie i ocena wymaga pogłębionych i kompleksowych badań, w szczególności z perspektywy obecnych regulacji krajowych kodeksu postępowania cywilnego (tj. postępowania nieprocesowego oraz międzynarodowego postępowania cywilnego) i prawa prywatnego międzynarodowego oraz ustaw szczególnych, jak też kodeksu cywilnego (tj. głównie prawa osobowego, przy uwzględnieniu wpływu np. braku lub ograniczenia zdolności osoby fizycznej na sprawy rzeczowe, obligacyjne i spadkowe)¹¹ oraz kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (w tym dyskutowanej nowelizacji ubezwłasnowolnienia¹² oraz wprowadzenia pełnomocnictwa opiekuńczego¹³). Celem poniższych uwag, skreślonych krótko po ogłoszeniu projektów, jest wykonanie pierwszego — niełatwego — kroku w kierunku identyfikacji węzłowych kwestii międzynarodowej właściwości sądów i organów, wskazania prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń; w szczególności tych zagadnień, które rodzą się w związku z planowanym

¹¹ Odębne zagadnienie stanowi przy tym wyznaczenie osobnego statutu zdolności (zwanego prawem personalnym), jak też ograniczenia jego zakresu zastosowania na rzecz innych statutów (prawa wskazanego normami kolizyjnymi posługującymi się innymi łącznikami). Zob. M. Pazdan, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 58 i n.

¹² Zob. T. Pajor, *Ochrona osób niepełnosprawnych a ubezwłasnowolnienie*, w: *Studium nad potrzebą ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*, red. B.E. Abramowska, K. Kurowski, Wydawnictwo Kurza Stopka, Łódź, 2010, s. 84; M. Zima-Parjaszewska, *Artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami a ubezwłasnowolnienie w Polsce*, w: *Prawa osób z niepełnosprawnościami intelektualną lub psychiczną w świetle międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka*, red. D. Pudziałowska, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2014, s. 127 i n.; M. Domański, *Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych w interpretacji Komitetu do spraw praw osób niepełnosprawnych a podstawowe instytucje prawa cywilnego*, „Prawo w Działaniu” 2019, t. 40, s. 123 i n.; M. Pyziak-Szafnicka, *Ubezwłasnowolnienie jako środek ochrony osób dotkniętych chorobami otępiennymi i chorobą Alzheimera — aktualna regulacja i projektowane zmiany*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2019, T. CXI, s. 63 i n.; J. Gudowski, *Ubezwłasnowolnienie — relikty normatywny czy przejaw prawnego obskurantyzmu?*, w: *Ius et Ratio. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Skowrońskiej-Bocian*, red. W. Borysiak, A. Gołaszewska, M. Olechowski, J. Wierciński, Wolters Kluwer, Warszawa, 2022, s. 12 i n.

¹³ Np. wprowadzenia instytucji pełnomocnictwa opiekuńczego jako umocowania do czynności związanych z osobą i majątkiem mocodawcy. Zob. Projekt z 2023 r. ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, UD395, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-cywilny-oraz-niektorych-innych-ustaw> [Dostęp: 31.01.2024 r.].

stosowaniem rozporządzenia w powiązaniu oraz jako uzupełnienie lub modyfikacja stosowania w państwach członkowskich konwencji haskiej z 2000 r. Trzeba mieć przy tym na względzie, że kwestie te rodzą się zarówno z perspektywy prawa krajowego (polskiego lub ogólniej — państwa członkowskiego UE), jak i — odmiennej — z perspektywy międzynarodowej (w tym regionalnego ujednolicenia norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych oraz zasad wzajemnego uznawania orzeczeń, jak też innych form regionalnej współpracy sądowej).

Podstawowym źródłem prawa dla spraw osobowych i opiekuńczych są obecnie w państwach członkowskich UE, w tym w Polsce, kodeksy i ustawy krajowe. Niekiedy w praktyce mogą być one wyparte przez konwencję haską z 1905 r.¹⁴, o szczerbowym zakresie zastosowania, oraz przez konwencje bilateralne o obrocie w sprawach cywilnych z zagranicą¹⁵.

Dla określenia jurysdykcji krajowej w sprawach o ubezwłasnowolnienie kluczowe znaczenie ma cz. IV kodeksu postępowania cywilnego¹⁶. Obecnie w Polsce na tle art. 1106[1] k.p.c. międzynarodowa właściwość sądów polskich została ustanowiona szeroko. Opiera się albo na polskim obywatelstwie osoby dorosłej, albo na zamieszkanu lub zwykłym pobycie cudzoziemca w Polsce. W razie ścisłego powiązania sprawy z Polską (obywatelstwo i zamieszkanie) jurysdykcja ta jest wyłączna, co w praktyce wywołuje skutki nie w obszarze kompetencji, ale jako przesłanka skuteczności w Polsce zagranicznego orzeczenia wydanego w tych okolicznościach¹⁷.

Natomiast dla określenia kompetencji polskich sądów lub organów w sprawach opieki i innych zarządzeń opiekuńczych w sprawach osób dorosłych kluczowe znaczenie ma art. 1107 k.p.c. Przewiduje on jeszcze szerszą kompetencję sądów krajowych. Jurysdykcja opiera się na obywatelstwie polskim bądź zamieszkanu lub miejscu zwykłego pobytu cudzoziemca w Polsce. Mogą ją ustanawiać też dodatkowe okoliczności, w tym — jeżeli wystąpi taka potrzeba i będzie to w interesie danej osoby — miejsce

¹⁴ Konwencja dotycząca ubezwłasnowolnienia i analogicznych zarządzeń opiekuńczych, podpisana w Hadze dnia 17 lipca 1905 r., Dz.U. 1929, nr 23, poz. 228.

¹⁵ Zob. więcej — P. Mostowik, *Bilateralne umowy międzynarodowe o obrocie cywilnoprawnym z zagranicą*, w: *Międzynarodowe prawo rodzinne*, red. P. Mostowik, Wolters Kluwer, Warszawa, 2023, s. 537 i n.

¹⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1805 ze zm. [dalej: k.p.c.].

¹⁷ Zob. więcej — K. Lubiński, *Jurysdykcja krajowa w sprawach o ubezwłasnowolnienie*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 11, s. 98 i n.; J. Ciszewski, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. VI, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, wyd. V, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 166 i n.; A. Hrycaj, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. V, *Artykuły 1096—1217*, red. T. Wiśniewski, Wolters Kluwer, Warszawa, 2021, s. 132.

położenia majątku, a nawet „jakikolwiek związek z polskim obszarem prawnym”, jeżeli zachodzi pilna potrzeba udzielenia ochrony cudzoziemcowi, który przebywa w Polsce¹⁸.

W zakresie norm kolizyjnych podstawową rolę odgrywają obecnie przepisy prawa prywatnego międzynarodowego z 2011 r.¹⁹, w sprawach o ubezwłasnowolnienie — art. 13 p.p.m., a odnośnie do opieki — art. 60 p.p.m. *Prima facie* dla określenia prawa właściwego posługują się one łącznikiem obywatelstwa. Jednak z przepisów tych wynika dodatkowe unormowanie, które w praktyce ogranicza działanie obcego prawa ojczystego. W istocie kreują one zasadę, że sąd polski stosuje własne prawo. Prawo polskie stosuje się bowiem, jeżeli sąd orzeka o ubezwłasnowolnieniu²⁰ albo o ustanowieniu opieki, kurateli lub innych środków ochronnych²¹ dla cudzoziemca.

3. Projektowany układ źródeł prawa

Skutek projektowanej decyzji o upoważnieniu państw członkowskich do przystąpienia do konwencji haskiej z 2000 r., tj. wejście w życie tej konwencji w państwach Unii Europejskiej (dokładniej: tych, które jeszcze do niej nie przystąpiły, np. w Polsce), a ponadto wejście w życie projektowanego rozporządzenia unijnego, trzeba widzieć jako dalsze rozbudowanie coraz bardziej złożonej mozaiki źródeł prawa prywatnego międzynarodowego oraz międzynarodowego postępowania cywilnego. Od dwóch dekad ten obszar prawa objęty jest procesem bardzo częstych zmian, które

¹⁸ Zob. więcej — J. Ciszewski, w: *Komentarz*, T. VI..., 2017, s. 222 i n. Zob. także K. Piasecki, *Regulacje prawne Unii Europejskiej w sprawach transgranicznych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa, 2013, s. 122; M.P. Wójcik, w: *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Jakubecki, J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M.P. Wójcik, *Komentarz aktualizowany do art. 1107 k.p.c.*, LEX/el. 2020; A. Hrycaj, w: *Komentarz*, T. V..., 2021, s. 156.

¹⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe, t.j. Dz.U. 2023, poz. 503 [dalej: p.p.m.].

²⁰ Zob. więcej — M. Pilich, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 295 i n.; A. Koziół, K. Sznajder-Peroń, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 190 i n.

²¹ Zob. więcej — N. Rycko, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 921 i n.; A. Koziół, P. Twardoch, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 525 i n.

doprowadziły do swoistej fragmentaryzacji (polegającej na osobnej regulacji poszczególnych kategorii spraw cywilnych), zwiększenia znaczenia — bezpośrednio stosowanych i wypierających dotychczasowe rozwiązania krajowe — umów międzynarodowych i rozporządzeń unijnych, jak również znacznego rozbudowania przepisów (których liczba jest kilkadziesiąt razy większa niż dwie dekady temu). Niniejsze uwagi nie mają na celu oceny korzyści i wad tego procesu dla systemu prawa i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Odnośnie do kompetencji zewnętrznej UE, która przyjmowana jest w omawianym zakresie po opinii TS UE w sprawie 1/03²², trzeba zauważyć, że na tle drugiego z projektów Unia niejako „zwraca ją” państwu członkowskiemu (tj. upoważnia je do ratyfikacji umowy międzynarodowej w jej imieniu).

Warto zauważyć, że z perspektywy krajowej projektowane rozwiązania oznaczają nie tyle wypełnienie luki normatywnej, co nowelizację prawa, które w omawianym zakresie przedmiotowym wynika obecnie z — nie tak dawno nowelizowanych — cz. IV kodeksu postępowania cywilnego (w wersji po systemowej zmianie w 2009 r.)²³ oraz prawa prywatnego międzynarodowego z 2011 r. Zjawiskiem pozytywnym nie może być zmiana prawa — z istoty wywołująca skutek w postaci poświęcenia czasu i sił (zasobów) przez strony stosunków cywilnoprawnych oraz sądy i inne organy stosujące prawo, jak też nie do końca przewidywalna w skutkach — ani zwiększenie liczby (żeby nie powiedzieć „ilości”) przepisów potrzebnych do odtworzenia stanu normatywnego. Na ocenę pozytywną zasługują takie nowelizacje, których finalne skutki (np. materialnoprawne, organizacyjne), w tym realizowane wartości, przeważają owe niedogodności z istoty wynikające ze zmian prawa, w tym dotyczącego statusu osobowego oraz toku postępowań sądowych.

Dodać trzeba, że z perspektywy nie krajowego systemu prawnego, ale z perspektywy międzynarodowej (np. obejmującej państwa europejskie) wejście w życie konwencji i rozporządzeń unijnych przynosi w omawianych obszarach prawa z istoty pozytywny skutek. Ujednolicenie reguł jurysdykcyjnych, kolizyjnych oraz wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń oznacza większą przewidywalność prawa w relacjach transgranicznych oraz ograniczać może negatywne dla stron konsekwencje różnic

²² Zob. M. Niedźwiedź, P. Mostowik, *Wspólnota Europejska jako strona umów międzynarodowych w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Uwagi na tle opinii Trybunału Sprawiedliwości WE w sprawie 1/03*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2009, vol. VII, z. 1, s. 71 i n.

²³ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2008, nr 234, poz. 1571 [dalej: nowelizacja k.p.c. z 2009 r.].

między krajowymi systemami prawa prywatnego międzynarodowego i międzynarodowego postępowania cywilnego²⁴.

4. Zakres zastosowania konwencji i projektu rozporządzenia (i niestosowania prawa krajowego) oraz powiązanie z prawem publicznym

a) Konwencja haska z 2000 r.

Konwencja haska z 2000 r. ma w świetle art. 1 zastosowanie celem „zapewnienia ochrony” i „osobom dorosłym, które z powodu zaburzenia lub ograniczenia zdolności osobistych nie są w stanie chronić swoich interesów” w sytuacjach międzynarodowych²⁵. Wyznaczenie zakresu „środka ochrony”, kluczowego dla wyznaczenia zakresu przedmiotowego, ułatwia okoliczność, że w konwencji zamieszczono przykłady²⁶. W sprawozdaniu wyjaśniającym stwierdzono, że art. 2 ust. 1 konwencji „zawiera definicję osób dorosłych, do których konwencja ma zastosowanie. Logiczne jest, że są nimi osoby wymagające ochrony, lecz aby potrzeba ta była całkowicie jasna, komisja celowo unikała stosowania w tym ustępie terminów prawniczych, takich jak »strona ubezwłasnowolniona«, które mają różne znaczenie w zależności od rozważanego prawa. Uznano zatem, że bardziej wskazane będzie pozostanie przy konkretnym opisie osoby dorosłej wymagającej ochrony”. Podkreślono też, że „Osobami dorosłymi, które konwencja ma chronić, są osoby fizycznie lub umysłowo niesprawne, które cierpią wskutek »ograniczenia« swoich zdolności osobistych, jak rów-

²⁴ W tym tzw. pędu do sądu, co jest najbardziej widoczne w postępowaniach procesowych (spornych). Na przykładzie spraw rozwodowych ilustruje ten problem P. Mostowik, *Kwestia przystąpienia przez Polskę do rozporządzenia unijnego Rzym III*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 10, s. 36 i n.

²⁵ W praktyce część z konwencyjnych regulacji ma zastosowanie bez potrzeby badania istnienia (a wcześniej zdefiniowania) sytuacji faktycznej o charakterze międzynarodowym. Zob. więcej — P. Mostowik, *Kwestia wymagania międzynarodowego charakteru sytuacji dla stosowania norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych*, w: *Verba volant, scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bogusławie Gnelli*, red. A. Kaźmierczyk, K. Michałowska, M. Szaraniec, Wolters Kluwer, Warszawa, 2023, s. 693—702.

²⁶ Zob. D. Lush, *The Civil Law and the Common Law approaches to the protection of adults*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 37 i n.

niez osoby zwykle w podeszłym wieku, które cierpią wskutek zaburzenia tych samych zdolności osobistych, w szczególności osoby cierpiące na chorobę Alzheimera”. Stwierdzono, że przesłankę mówiącą, że osoba „nie jest w stanie chronić swoich interesów”, należy interpretować szeroko. Ma ona obejmować „nie tylko interesy majątkowe osoby dorosłej, które ze względu na jej stan fizyczny lub psychiczny mogą być przez nią niewłaściwie zarządzane, lecz także bardziej ogólnie interesy osobiste i zdrowotne danej osoby. Fakt, że osoba dorosła poważnie zaniedbuje interesy osobiste lub majątkowe swoje lub swoich krewnych, za których jest odpowiedzialna, również może wskazywać na zaburzenie zdolności osobistych”. Jednak Komisja uznała, że rozrzutność (która w myśl niektórych przepisów może stanowić powód ubezwłasnowolnienia) jako taka nie wchodzi w zakres stosowania konwencji. W połączeniu z innymi czynnikami mogłaby jednak wskazywać na zaburzenie zdolności osobistych osoby dorosłej, wymagające zastosowania środków ochrony w rozumieniu konwencji. Odnośnie do „zaburzenia lub ograniczenia zdolności osobistych” zauważono też, że konwencja nie ma zastosowania do ochrony ofiar przemocy zewnętrznej, co stanowi zagadnienie środków policyjnych²⁷.

Zakres zastosowania został doprecyzowany w art. 3, zgodnie z którym środki ochrony w szczególności²⁸ obejmują m.in.:

- a) określenie niezdolności oraz ustanowienia systemu ochrony²⁹;
- b) objęcie osoby dorosłej ochroną organu sądowego lub administracyjnego;
- c) opiekę, kuratelę i analogiczne instytucje;
- d) wyznaczenie i zakres zadań osoby lub jednostki, która jest odpowiedzialna za osobę dorosłą lub jej majątek, reprezentuje ją lub udziela jej pomocy³⁰;

²⁷ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 46.

²⁸ W sprawozdaniu wyjaśniającym (s. 49) odnośnie do środków ochrony wyliczonych w art. 3 zauważono, że: „Ponieważ środki ochrony różnią się w każdym systemie prawnym, wykaz zawarty w tym artykule może mieć wyłącznie charakter przykładowy. Niemniej spróbowano mu nadać bardzo szeroki zakres, a niektóre z zawartych w nim elementów mogą się częściowo pokrywać, co nie ma większego znaczenia, ponieważ zbiór zasad, którym podlegają wszystkie te elementy, jest taki sam. Bezużyteczne jest w pewnym sensie rozważanie, czy na przykład konkretna instytucja, taka jak w prawie niemieckim *Betreuung*, jest »systemem ochrony« w rozumieniu lit. a), »instytucją analogiczną« w rozumieniu lit. c) czy »interwencją szczególną« w rozumieniu lit. g), ponieważ w każdym przypadku stanowi środek ochrony w rozumieniu konwencji”. Natomiast „ważność instrumentów wykorzystanych przez osobę, której zdolności osobiste są ograniczone, lecz której nie objęto środkami ochrony, pozostaje poza zakresem stosowania konwencji. Taka ważność w rzeczywistości znajduje się na pograniczu zdolności i zgody [...]”.

²⁹ W tłumaczeniu P. Mostowika i P. Symelona: „ustalenie braku zdolności i instytucji o charakterze ochronnym”.

³⁰ W tłumaczeniu P. Mostowika i P. Symelona: „wyznaczenia oraz określenia działań jakichkolwiek osób lub organów zobowiązanych do zajmowania się osobą dorosłego lub jego majątkiem, reprezentowania oraz pomagania dorosłemu”.

- e) umieszczenie osoby dorosłej w placówce lub innym miejscu, w którym ochrona może zostać zapewniona;
- f) zarządzanie, zabezpieczenie (utrzymania) lub dysponowanie majątkiem osoby dorosłej;
- g) zgodę na dokonanie szczególnej interwencji w celu ochrony osoby dorosłej lub jej majątku³¹.

W sprawozdaniu wyjaśniającym zauważono, że ochrona osoby dorosłej niekoniecznie wiąże się z orzeczeniem o pozbawieniu jej zdolności do czynności prawnych. Osoba dorosła może zachować kontrolę nad swoimi sprawami, w dalszym ciągu zarządzać nimi bez pomocy osoby trzeciej, ale zostać objęta „ochroną organu sądowego lub administracyjnego”, który w stosownych przypadkach może np. unieważnić pewne czynności dokonane w przeszłości przez osobę dorosłą lub doprowadzić do stwierdzenia ich nieważności. Jest to w szczególności cel francuskiej instytucji *placement sous sauvegarde de justice* (art. 491 i n. francuskiego k.c.)³².

Odnosnie do lit. d) w sprawozdaniu wyjaśniającym zauważono, że „Osobą lub podmiotem odpowiedzialnym za osobę dorosłą lub jej majątek, reprezentującą ją lub udzielającą jej pomocy” może być opiekun, kurator lub *Betreuer*, a w przypadkach, w których ustanowienia pełnej opieki nie uznano za konieczne, może być to opiekun zarządzający (np. art. 499 francuskiego k.c.) lub opiekun *ad litem* wyznaczony do reprezentowania osoby dorosłej w postępowaniu sądowym związanym z konfliktem interesów z przedstawicielem ustawowym, jak też placówka opiekuńczo-pielęgniarska lub dla osób w podeszłym wieku, wyznaczona do podejmowania decyzji medycznych w przypadku braku przedstawiciela ustawowego³³.

Na określenie zakresu zastosowania wpływ ma również art. 4, który — od strony negatywnej — określa, co nie mieści się w pojęciu konwencyjnego „środka ochrony”. I tak omawianej konwencji nie stosuje się m.in. do: „c) małżeńskich ustrojów majątkowych lub wynikających z podobnych związków; [...] e) zabezpieczenia społecznego; f) środków publicznych o charakterze ogólnym w zakresie ochrony zdrowia; g) środków podejmowanych wobec osoby w wyniku popełnionych przez nią czynów karalnych; h) decyzji w sprawie prawa do azylu i kwestii imigracyjnych; oraz i) środków stosowanych wyłącznie w interesie bezpieczeństwa publicznego”³⁴.

W sprawozdaniu wyjaśniającym podkreślono przy tym, że — mimo, iż w lit. b) i c) jest mowa o wyłączeniu zawierania małżeństwa oraz o mał-

³¹ W tłumaczeniu P. Mostowika i P. Symelona: „zatwierdzenia określonych działań mających na celu ochronę osoby lub majątku dorosłego”.

³² Sprawozdanie wyjaśniające, s. 49.

³³ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 50.

³⁴ W tłumaczeniu P. Mostowika i P. Symelona: „środków służących wyłącznie zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego”.

żeńskich ustrojach majątkowych — konwencja ma jednak zastosowanie do niektórych skutków związku małżeńskiego lub podobnego związku. Komisja odrzuciła zgłoszone w trakcie prac wnioski mające na celu ich wyłączenie w omawianym fragmencie konwencji. Podkreślono, że „wszystkie postanowienia regulujące związki między partnerami, a w szczególności kwestię reprezentacji między partnerami, niezależnie od mającego zastosowanie małżeńskiego ustroju majątkowego, powinny być ujęte w konwencji, o ile służą ochronie niesprawnego partnera. [...] Zgoda na reprezentowanie swojego partnera niebędącego w stanie wskazać swoich życzeń, o którą partner może wnioskować do sądu (np. art. 219 francuskiego k.c.), jest zatem środkiem ochrony w rozumieniu konwencji, ponieważ jest ukierunkowana bezpośrednio na niesprawnego partnera. Natomiast zgoda, o którą zdrowy partner wnioskuje do sądu wyłącznie w celu zawarcia transakcji, w której konieczny byłby udział drugiego partnera (art. 217 francuskiego k.c.), służy interesom zdrowego partnera lub rodziny, ale nie interesom partnera niesprawnego. Tym samym pozostaje poza zakresem stosowania konwencji określonym w art. 1 ust. 1”. Taki pogląd, skutkujący *de facto* poszerzeniem zakresu zastosowania konwencji oraz redukcją wyłączenia opisanego w art. 4 lit. b) i c), trzeba tym bardziej odnieść też do relacji między małżonkami³⁵.

Natomiast odnośnie do wyłączenia środków ochrony zdrowia i medycznych (lit. f), ze sprawozdania wyjaśniającego wynika, że *de facto* nie ma ono absolutnego charakteru. Napisano w nim, że „z konwencji nie jest wyłączony cały obszar kształcenia i zdrowia, lecz tylko wchodzące w jego obręb środki publiczne o charakterze ogólnym, na przykład nakładające obowiązek szczepień. W zakres stosowania konwencji może wchodzić decyzja o umieszczeniu konkretnej osoby dorosłej w określonej placówce opieki lub decyzja o poddaniu tej osoby operacji chirurgicznej”³⁶. Po wzięciu pod uwagę różnych stanowisk państw³⁷ uznano, że czynności dotyczące ochrony zdrowia same w sobie należą do dziedziny nauk medycznych i do

³⁵ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 53.

³⁶ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 55.

³⁷ Niektóre państwa obawiały się, że „gdyby kwestie te włączono w zakres stosowania konwencji, państwa te zostałyby zobowiązane do uznawania, a nawet wykonywania, indywidualnych decyzji o charakterze medycznym wbrew swoim przekonaniom, jak w przypadku środków nakazujących sterylizację ubezwłasnowolnionych osób dorosłych lub aborcję. Inne państwa obawiały się, że w sytuacji, gdy przedstawiciele zawodu medycznego mieliby obowiązek uzyskania — przed przepisaniem leczenia lub przeprowadzeniem operacji, nawet w mniej pilnych przypadkach — niezbędnej zgody właściwych organów innego umawiającego się państwa pod rygorem odpowiedzialności, system opieki zdrowotnej mógłby zostać pozbawiony możliwości działania. Z drugiej strony przeciwnicy wyłączenia twierdzili, że gdyby kwestie medyczne zostały wyłączone z zakresu stosowania konwencji, to zasadniczo nie realizowałaby ona swojego celu, jakim jest ochrona

obowiązków przedstawicieli zawodu medycznego, niebędących organami w rozumieniu konwencji, i pozostają poza zakresem stosowania konwencji. Uznano przy tym, że nie ma potrzeby dokładniejszego wzmiankowania o tym w treści konwencji. Z kolei kwestie prawne dotyczące reprezentacji osoby dorosłej w związku z tymi czynnościami o charakterze medycznym (uzyskiwanie zgody bądź wyznaczanie przedstawiciela ustawowego lub *ad hoc*) wchodzi w zakres stosowania konwencji i muszą podlegać jej ogólnym zasadom, nie stanowiąc jednocześnie przedmiotu objętego zasadami dotyczącymi wyłączenia. Z tego powodu konwencja nie zawiera odniesień do kwestii medycznych lub zdrowotnych, z wyjątkiem art. 4 ust. 1 lit. f). W sprawach medycznych konwencyjną jurysdykcję, bez naruszania danemu systemowi opieki zdrowotnej możliwości działania, wyznaczać będą art. 10 i 11. Zastosowanie mogą mieć również art. 20, przewidujący możliwość zastosowania przepisów bezwzględnie obowiązujących, jak też art. 22 konwencji z 2000 r., umożliwiający nieuznawanie środka sprzecznego z porządkiem publicznym lub przepisami bezwzględnie obowiązującymi państwa, w którym wystąpiono o uznanie³⁸.

Trzeba więc przyjąć, że w zakresie konwencji haskiej z 2000 r. nie mieszczą się np. instytucje prawne, które charakteryzowane są jako oświadczenia *pro futuro* lub *living will* i zawierają dyspozycje na wypadek przyszłego leczenia. Jeżeli jednak ich częścią jest ustanowienie pełnomocnika medycznego (który — w zakresie nieobjętym przez samego pacjenta oświadczeniem — ma w przyszłości podejmować decyzje w sprawach opieki medycznej za pacjenta), to takie umocowanie można by traktować jako środek ochrony w zakresie omawianej konwencji³⁹.

Wyłączenie środków stosowanych wyłącznie w interesie bezpieczeństwa publicznego, w świetle sprawozdania wyjaśniającego, dotyczyć ma głównie ograniczania wolności osób dorosłych stanowiących zagrożenie dla osób trzecich z powodu zaburzeń psychicznych. Zarazem umieszczenie w placówce zostało wymienione w art. 3 lit. e) jako jeden ze środków, do których konwencja ma zastosowanie. Stąd środek polegający na

osób chorych i w podeszłym wieku, i byłaby sprowadzona do konwencji o majątku osoby dorosłej”. Zob. sprawozdanie wyjaśniające, s. 55.

³⁸ Zob. także A. Ruck Keene, *Health and Welfare aspects of the international protection of adults*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 59 i n.

³⁹ Np. powołanie w oświadczeniu *pro futuro*, zgodnie z sec. 2 ust. 1 kanadyjskiej ustawy z 2015 r., osoby do podejmowania decyzji w sprawie opieki zdrowotnej za pacjenta, który sporządził takie oświadczenie. Zob. A. Poglódek, P. Mostowik, *Oświadczenia na wypadek przyszłego leczenia (dyspozycje pro futuro) w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych Ameryki — ujęcie prawnoporównawcze z perspektywy Polski*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa, 2018, s. 10, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/03/IWS-Mostowik-Pog%C5%82%C3%B3dek-pro-futuro.pdf> [Dostęp: 31.01.2024 r.]

przymusowym umieszczeniu w placówce orzeczonej zarówno w interesie bezpieczeństwa publicznego, jak i w interesie danej osoby dorosłej ma być jednak objęty jej zakresem zastosowania⁴⁰.

Jednak — w świetle ust. 2 art. 3 konwencji z 2000 r. — postanowienia ust. 1 (tj. wyłączenia, a *de facto* niewłączenia) „nie ograniczają prawa osoby do występowania w charakterze przedstawiciela osoby dorosłej”. W sprawozdaniu wyjaśniającym zauważono przy tym, że np. sprawy alimentacyjne nie wchodzą w zakres konwencji, jednak z ust. 2 jednoznacznie wynika, że konwencja będzie miała zastosowanie w zakresie ustalenia osoby, która będzie reprezentowała daną osobę dorosłą w postępowaniu zmierzającym do uzyskania środków utrzymania. Podobnie w zakres konwencji wchodzi jednak kwestie związane m.in. z ustaleniem — w stosownych przypadkach — przedstawiciela ustawowego, który może wyrazić zgodę na zawarcie związku małżeńskiego⁴¹.

b) Projekt rozporządzenia UE z 2023 r.

Projekt rozporządzenia zawiera przepisy o zakresie przedmiotowym (art. 2—3), które zasadniczo powielają rozwiązania konwencyjne. Powyższe motywy i wyjaśnienia przy pracach nad konwencją powinny mieć więc wpływ na rozumienie tego aktu normatywnego, *de facto* stanowiącego jej regionalne uzupełnienie i modyfikacje. Wśród definicji kluczowych pojęć zamieszczono też dodatkowe terminy, które mają znaczenie dla zakresu wykraczającego poza konwencję (tj. uzupełniającego ją, np. odnośnie do współpracy państw członkowskich).

Trzeba przy tym zauważyć, że istnieje pewna różnica między określeniem zakresu zastosowania konwencji i rozporządzenia. Państwa, które uczestniczą w rozporządzeniu, nie stanowią otwartego w skali świata kręgu, ale są sobie znane, jest och ograniczony krąg. A ponadto cechują się zacieśnioną integracją regionalną i pewnym zakresem regulacji zharmonizowanych lub ujednoliconych. Stąd można na tym forum więcej uzgodnić i doprecyzować. Warto zauważyć, że postanowienia te przeniesiono do rozporządzenia, z tym że na jego wstępie dodano, że ma zastosowanie do „spraw cywilnych”.

Odnosząc powyższe do prawa polskiego, można przyjąć, że zakres przedmiotowy projektów obejmuje ustanowienie lub uchylenie ubezwłasnowolnienia częściowego lub całkowitego, jak też zmianę ubezwłasnowolnienia całkowitego na częściowe i częściowego na całkowite (art. 559 k.p.c.).

⁴⁰ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 57—58.

⁴¹ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 58.

Osobno odnosi się do spraw z zakresu opieki i kurateli (art. 590 i n. oraz art. 599 i n. k.p.c.), w tym kurateli dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (art. 16 § 2 k.c.) oraz opieki dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie (art. 13 § 2 k.c.), jak też kurateli dla osoby niepełnosprawnej, jeżeli osoba ta potrzebuje pomocy do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju lub do załatwienia poszczególnej sprawy (art. 183 k.r.o.), i kurateli dla ochrony praw osoby, która z powodu nieobecności nie może prowadzić swoich spraw, a nie ma pełnomocnika (bądź nie może on wykonywać swoich czynności albo wykonywa je nienależycie; art. 184 k.r.o.). Obejmuje też szereg innych sytuacji materialnych kurateli w sprawach dorosłego, która nie jest jednorodną instytucją w prawie polskim — przewiduje ją szereg postanowień k.c., k.r.o. i k.p.c. oraz ustaw. Na przykład zgodnie z art. 44 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, kurator może zostać ustanowiony dla osoby przebywającej w szpitalu psychiatrycznym albo osoby chorej psychicznie lub upośledzonej umysłowo, przebywającej w domu pomocy społecznej, jeżeli osoba ta w tym czasie potrzebuje pomocy do prowadzenia wszystkich swoich spraw albo spraw określonego rodzaju⁴². Trzeba mieć przy tym na względzie, że niektóre z tych instytucji — jak również podobne na tle praw obcych — podlegać mogą ocenie z szerszej perspektywy godności człowieka, proporcjonalności i ograniczeń zdolności oraz pozbawienia wolności⁴³. Wydaje się, że poza zakresem zastosowania są natomiast rozwiązania prawne dotyczące wad oświadczeń woli (np. przy dokonywaniu czynności prawnych), które mogą wynikać z braku świadomości spowodowanego okolicznościami podobnymi, lecz o mniejszej intensywności, lub epizodycznymi, jakie uzasadniają np. ubezwłasnowolnienie częściowe⁴⁴.

⁴² T.j. Dz.U. 2022, poz. 2123.

⁴³ Np. w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 16.10.2012 (skarga nr 45026/07) w sprawie *Kędzior przeciwko Polsce* umieszczenie osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej w domu pomocy społecznej, które miało miejsce w sprawie, uznano za równoznaczne z pozbawieniem wolności w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e) EKPC (pkt 54—60 uzasadnienia); hudoc.echr.coe.int [Dostęp: 31.01.2024 r.].

⁴⁴ Odnośnie do różnych rozwiązań prawnych dotyczących wpływu stanu psychicznego innego niż rodzaje ubezwłasnowolnienie — zob. M. Pazdan, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 90 i n.

5. Konwencyjna międzynarodowa właściwość sądów oraz jej regionalna modyfikacja w projekcie rozporządzenia UE

a) Konwencja haska z 2000 r.

Zgodnie z zasadą określoną w art. 5 konwencji z 2000 r. do podejmowania środków zmierzających do ochrony osoby dorosłej lub jej majątku są kompetentne organy sądowe i administracyjne państwa jej zwykłego pobytu. W razie zmiany zwykłego pobytu na inne umawiające się państwo właściwe stają się organy tego państwa. Kwestię dalszego obowiązywania środków zastosowanych w pierwszym państwie reguluje też art. 12 konwencji. Środki podjęte zgodnie z art. 5—9 pozostają bowiem — z zastrzeżeniem art. 7 ust. 3 — w mocy, nawet jeżeli w wyniku zmiany okoliczności nie odpadła podstawa jurysdykcji, chyba że organy mające jurysdykcję je zmieniają, zastępują lub uchylają. To rozwiązanie zostało w art. 7 uzupełnione o kompetencję państwa, którego obywatelem jest osoba dorosła. W sprawozdaniu wyjaśniającym rozwiązanie to uznano za „pierwszy i najistotniejszy element kompromisu między zwolennikami niehierarchicznej jurysdykcji zbieżnej a zwolennikami jurysdykcji uzależnionej w pełni od zgody organów państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej”⁴⁵. Z kolei rozwiązanie polegające na uwzględnieniu niestałego (jeszcze) pobytu stosuje się do uchodźców i osób, które wskutek rozruchów w ich kraju zostały przesiedlone za granicę, jak również subsydiarnie do osób dorosłych, których miejsce zwykłego pobytu jest niemożliwe do ustalenia (art. 6 ust. 2). W sprawozdaniu wyjaśniającym zauważono, że „sąd będzie musiał zaprzestać wykonywania takiej jurysdykcji w momencie ustalenia, że dana osoba dorosła posiada miejsce zwykłego pobytu w jakimś konkretnym miejscu na terytorium umawiającego się państwa”⁴⁶.

Jeżeli organy umawiającego się państwa, którego osoba dorosła jest obywatelem, uznają, że są w stanie lepiej ocenić, co leży w interesie danej osoby dorosłej, to — po powiadomieniu organów posiadających jurysdykcję na mocy art. 5 lub art. 6 ust. 2 — mają jurysdykcję w zakresie ochrony osoby lub majątku (ust. 1). Jednak jurysdykcja tak określona nie może być sprawowana, jeżeli organy kompetentne na mocy art. 5, art. 6 ust. 2 lub art. 8 powiadomiły organy państwa, którego osoba dorosła jest

⁴⁵ Doprecyzowano je przy tym słowami: „W ust. 1 ustanowiono zasadę jurysdykcji zbieżnej organów w państwie, którego obywatelstwo posiada osoba dorosła, oraz przewidziano warunki jej przyznawania. W ust. 2 i 3 zdefiniowano jednak pomocniczy charakter tej jurysdykcji”.

⁴⁶ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 61.

obywatelem, o podjęciu środków koniecznych w danej sytuacji (w tym o powzięciu decyzji o niepodjęciu środków) bądź o toczących się przed nimi postępowaniach. Ponadto środki podjęte zgodnie z ust. 1 wygasają w momencie, w którym organy władne na podstawie art. 5, art. 6 ust. 2 lub art. 8 zastosują środki konieczne w danej sytuacji (w tym podejmą decyzję o niestosowaniu żadnych środków). Organy te przekazują odpowiednią informację do organów, które podjęły środki, stosownie sprawując jurysdykcję w trybie ust. 1.

W sprawozdaniu wyjaśniającym stwierdzono, że „trzy okoliczności mogą uniemożliwić wykonywanie tej jurysdykcji: jeżeli właściwe organy podjęły — zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 2 lub art. 8 — wszystkie środki, jakie należało podjąć w danej sytuacji, jeżeli podjęły decyzję o niestosowaniu żadnych środków lub jeżeli toczy się przed nimi postępowanie w danej sprawie”⁴⁷. Stwierdzono też, że: „Nie do przyjęcia byłaby sytuacja, w której zbieżność jurysdykcji doprowadziłaby do stosowania środków ochrony w niekontrolowany lub sprzeczny sposób. W konwencji przyznano zatem pierwszeństwo decyzjom, które są ostatecznie podejmowane przez organy państwa miejsca zwykłego pobytu, które w normalnej sytuacji posiadają jurysdykcję na podstawie art. 5 lub art. 6 ust. 2 lub art. 8 — niezależnie od tego, czy decyzje te są pozytywne i obejmują środek ochrony, czy też negatywne, tj. wiążą się z uznaniem, że nie zachodzi konieczność zastosowania środka ochrony”⁴⁸.

Konwencja z 2000 r. przewiduje szeroką możliwość przekazania jurysdykcji z państwa zwykłego pobytu osoby dorosłej do innego państwa konwencyjnego, z którym istnieje związek określony w art. 8. Postanowienie to wzorowano na art. 8 i 9 konwencji z 1996 r. Organy państwa sprawującego jurysdykcję zgodnie z art. 5 lub 6 mogą, jeżeli uznają, że

⁴⁷ Zauważono przy tym, że „istnienie wcześniejszych decyzji podjętych przez organy państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej, o których podjęciu organy krajowe miały nie zostać oficjalnie poinformowane, nie uniemożliwiałoby tym organom wykonywania jurysdykcji przysługującej im na podstawie art. 7 ust. 1, ponieważ sytuacja mogła się zmienić od czasu podjęcia tych decyzji”. Stwierdzono również, że „aby organ właściwy na podstawie art. 8 mógł poinformować organ krajowy o tym, że nie powinien on wykonywać swojej jurysdykcji, organ właściwy musi najpierw sam uzyskać informacje o zamiarach tego drugiego organu. Z tekstu konwencji wynika, że mógł on otrzymać takie informacje wyłącznie od organu właściwego na podstawie art. 5 lub art. 6 ust. 2, który z kolei sam musiał uzyskać odpowiednie informacje od organów krajowych na podstawie art. 7 ust. 1”.

⁴⁸ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 64—65. Zob. więcej — J. Long, *Rethinking Vulnerable Adults' Protection in the light of the 2000 Hague Convention*, „International Journal of Law, Policy and the Family” 2013, vol. 27, issue 1, <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebs016>; M.A. Torné, *Current issues in the protection of adults from the perspective of Private International Law*, „Revista Electrónica De Estudios Internacionales” 2016, <https://doi.org/10.17103/reei.32.08>.

leży to w interesie tej osoby, wystąpić — z własnej inicjatywy lub na wniosek organu innego państwa konwencyjnego — o podjęcie środków ochrony osoby dorosłej lub jej majątku do organów państwa:

- a) którego osoba dorosła jest obywatelem;
- b) poprzedniego miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej⁴⁹;
- c) w którym znajduje się majątek osoby dorosłej;
- d) którego organy osoba dorosła wskazała na piśmie jako właściwe do stosowania środków służących zapewnieniu jej ochrony;
- e) miejsca zwykłego pobytu osoby bliskiej dla osoby dorosłej, która jest gotowa zapewnić jej ochronę;
- f) na którego terytorium przebywa osoba dorosła, w kontekście jej ochrony.

W sprawozdaniu wyjaśniającym podkreślono, że art. 8 to „drugi element kompromisu pomiędzy obydwoma podejściami do kwestii jurysdykcji”. Podano przykład osoby, która zamieszkiwała w innym państwie niż państwo ojczyste i znajdowała się pod opieką niedawno zmarłej osoby, a jej jedyny krewny zdolny do objęcia jej ochroną w przyszłości miał miejsce zwykłego pobytu w innym państwie. Wówczas organy tego ostatniego państwa można bez wątplenia uznać za najwłaściwsze, aby ocenić, czy taki krewny jest odpowiedni, oraz aby określić warunki korzystania z ochrony⁵⁰. Stwierdzono ponadto, że w rozumieniu tego przepisu osobą bliską, która jest gotowa zapewnić ochronę, jest też przyjaciel lub znajomy danej osoby dorosłej, który jest gotowy objąć ją ochroną, a brak jest między nimi więzi rodzinnych. Jurysdykcja ta podlega przy tym nadzorowi organów miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej⁵¹.

Zmiana (przekazanie) międzynarodowej właściwości uzależniona jest od przyjęcia jurysdykcji w innym państwie⁵². W przypadku nieprzyjęcia tej jurysdykcji przez wyznaczony organ, zgodnie z treścią ustępów poprzedzających, jurysdykcję zachowują organy umawiającego się państwa posiadające ją na mocy art. 5 lub 6. W sprawozdaniu wyjaśniającym przyjęto, że sytuacja opisana w ust. 3 ma miejsce nie tylko w razie odmowy przyjęcia jurysdykcji, lecz także w razie „przedłużającego się

⁴⁹ W sprawozdaniu wyjaśniającym (s. 67) napisano, że chodzi o „państwo ostatniego zwykłego pobytu, nie zaś któregośkolwiek uprzedniego zwykłego pobytu”. Art. 8 ust. 2 lit. b) odbiega od brzmienia art. 15 ust. 2 lit. b), w którym jest mowa o możliwości wskazania prawa „państwa wcześniejszego miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej” jako właściwego do uregulowania kwestii pełnomocnictwa na wypadek ubezwłasnowolnienia.

⁵⁰ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 66.

⁵¹ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 68.

⁵² Grupa robocza pod przewodnictwem M. Odile Baur z Francji opracowała wzór formularza, z którego mógłby korzystać organ występujący z takim wnioskiem i jego adresat (dokument roboczy nr 91). Został on zatwierdzony przez komisję, ale potem nie włączono go do treści konwencji. Stałe Biuro wyraziło jednak zamiar zarekomendowania jego stosowania umawiającym się państwom.

braku odpowiedzi na wniosek⁵³, co w takim ujęciu trzeba traktować jak dorozumiany brak zgody.

Częściowy wyjątek od zasady ustanowionej w art. 5 przewidziano — odnośnie do spraw dotyczących majątku osoby dorosłej — w art. 9 konwencji z 2000 r. Organy państwa położenia majątku mają kompetencję do podjęcia środków ochrony w zakresie, w jakim są one zgodne ze środkami już zastosowanymi przez organy wykonujące jurysdykcję na podstawie art. 5—8. W sprawozdaniu wyjaśniającym podano przykład, w którym zgodnie z prawem państwa położenia majątku „na potrzeby sprzedaży majątku lub, przeciwnie, przyjęcia spadku, w którego skład wchodzi taki majątek, bądź wydania pisma urzędowego w sprawie gruntów konieczna jest zgoda organu sądowego, a w prawie państwa miejsca zwykłego pobytu nie przewidziano konieczności uzyskania takiej zgody”, kiedy „za odpowiednie rozwiązanie należy uznać powierzenie danej sprawy bezpośrednio organom państwa, w którym znajduje się przedmiotowy majątek”⁵⁴.

Natomiast fakt przebywania osoby dorosłej (bez wymagania stałego pobytu) lub położenia jej majątku w danym państwie prowadzi do możliwości podjęcia koniecznych środków ochrony we wszystkich wypadkach niecierpiących zwłoki⁵⁵. O ile jest to możliwe, organy podejmujące wówczas środki informują o nich organy umawiającego się państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej. W sprawozdaniu wyjaśniającym stwierdzono przy tym, że „gdyby nie przewidziano takiej jurysdykcji, opóźnienia wynikające z konieczności wniesienia wniosku do organów państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej mogłyby zagrozić ochronie lub interesom osoby dorosłej”. Dodano, że „tego rodzaju jurysdykcja zbieżna będzie wykonywana na przykład w przypadku konieczności zapewnienia reprezentacji osobie dorosłej, która przebywa z dala od swojego miejsca zwykłego pobytu i która musi pilnie poddać się zabiegowi chirurgicznemu, a także w przypadku konieczności szybkiej sprzedaży łatwo psujących się towarów będących własnością osoby dorosłej”⁵⁶. Środki ochrony podjęte

⁵³ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 68.

⁵⁴ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 69.

⁵⁵ Zob. A. Ruck Keene, *Hague 35: Overview and Protective Measures*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015; idem, *Hague 35: Private Mandates and Other Anticipatory Measures*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 92 i n., 152 i n.

⁵⁶ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 69—70. Zastrzeżono przy tym, że „nie można wykorzystywać jako ogólnego uzasadnienia jurysdykcji organów państwa, w którym przebywa osoba dorosła, zwłaszcza w kwestiach o charakterze medycznym”. Podano przy tym m.in. przykład „przerwania ciąży u młodej kobiety z ograniczonymi zdolnościami do czynności prawnych” i przyjęto, że „taki zabieg musi zostać wprawdzie przeprowadzony

w takich okolicznościach (i na ich podstawie) w stosunku do osoby dorosłej tracą jednak moc w momencie zastosowania adekwatnych do sytuacji środków przez organy innego umawiającego się państwa sprawującego jurysdykcję zgodnie z art. 5—9 konwencji z 2000 r. Ponadto środki tak podjęte w stosunku do osoby dorosłej mającej zwykły pobyt w państwie pozakonwencyjnym tracą moc z chwilą uznania w państwach konwencyjnych środków zgodnych z wymogami sytuacji podjętych przez organy innego państwa⁵⁷.

Warto przy tym zauważyć, że położenie majątku jako wyznacznik jurysdykcji zostało też — bez podobnego uwarunkowania, jakie wprowadzono w art. 9 — przewidziane jako uzasadnienie podejmowania środków tymczasowych na podstawie art. 10 konwencji z 2000 r. W sprawozdaniu wyjaśniającym (s. 70) napisano, że organy państwa położenia majątku w wypadkach niecierpiących zwłoki (nagłych) mają — zgodnie z art. 10 — jurysdykcję, która nie jest ograniczona do ochrony tego majątku. Uznano, że „możliwa jest sytuacja, w której konieczna jest pilna sprzedaż majątku osoby dorosłej znajdującego się w jednym państwie, dla zapewnienia jej niezbędnych środków utrzymania w państwie, w którym osoba ta aktualnie przebywa”.

Trzeba też zauważyć, że w art. 10 ust. 4 — podobnie jak na tle art. 7 ust. 1 — podkreślono nadrzędność jurysdykcji państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej, przy czym w sposób mniej rygorystyczny, ponieważ swoiste „przebicie” następuje „w miarę możliwości” i tylko wtedy, kiedy odpowiednie środki (uzasadnione pilną potrzebą) zostały już zastosowane. Notabene wykonanie obowiązku przekazania informacji z wyprzedzeniem w takiej pilnej sytuacji byłoby trudne. Brak wypełnienia obowiązku przekazania informacji nie może stanowić podstawy do nieuznania środków uzasadnionych pilną potrzebą w niepoinformowanym państwie.

Okoliczność, że w danym państwie przebywa (znajduje się, bez wymagania stałości pobytu) osoba dorosła, daje też, zgodnie z art. 11, wyjątkową kompetencję do podejmowania środków ochrony tej osoby o charakterze tymczasowym i wywołującym skutek ograniczony do terytorium tego państwa⁵⁸. Również w tym wypadku wymagana jest zgodność ze środkami

w określonym czasie, jednak zazwyczaj nie uznaje się go za wypadek niecierpiący zwłoki w rozumieniu art. 10”.

⁵⁷ W sprawozdaniu wyjaśniającym (s. 71) podkreślono, że sąd działający w sytuacji niecierpiącej zwłoki, w której osoba dorosła nie ma miejsca zwykłego pobytu w umawiającym się państwie, nie ma powodu, żeby utrzymywać środki zastosowane w takich nadzwyczajnych okolicznościach, jeżeli organy państwa pozakonwencyjnego, w którym osoba dorosła ma miejsce zwykłego pobytu, zastosowały środki wymagane w danej sytuacji.

⁵⁸ W sprawozdaniu wyjaśniającym (s. 72—73) podkreślono, że treść art. 11 to wynik „długich dyskusji poświęconych kwestiom natury medycznej prowadzonych na forum

wcześniej podjętymi przez organy mające jurysdykcję z mocy art. 5—8 oraz po powiadomieniu organów mających jurysdykcję na mocy art. 5 konwencji z 2000 r. Takie środki tymczasowe w stosunku do osoby dorosłej mającej zwykły pobyt w umawiającym się państwie tracą moc w momencie, w którym organy posiadające jurysdykcję na podstawie art. 5—8 podejmą decyzję w kwestii środków ochrony, których zastosowanie jest wymagane w danej sytuacji.

W sprawozdaniu wyjaśniającym podkreślono, iż „w postanowieniach tego ustępu nie powierza się jednak państwu, w którym przebywa osoba dorosła, jurysdykcji do wyrażenia zgody na przeprowadzenie poważnych, nieodwracalnych zabiegów medycznych, takich jak aborcja, sterylizacja czy zabieg chirurgiczny polegający na usunięciu narządu lub amputacji kończyny”⁵⁹. Zauważono też, że środki dotyczą wyłącznie osoby — w odróżnieniu od art. 12 konwencji z 1996 r., w którym jest również mowa o ochronie majątku dziecka. Trzeba też mieć na względzie, że taka jurysdykcja jest uzależniona od przekazania z odpowiednim wyprzedzeniem stosownych informacji w tym zakresie organom miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej.

Tym samym uznanie przez państwo konwencyjne środków podjętych w pozakonwencyjnym państwie zwykłego pobytu osoby dorosłej (co nie jest regulowane postanowieniami konwencji) oznacza, że przestają obowiązywać takie środki wydane wcześniej w warunkach opisanych w art. 11. Treść tego ostatniego postanowienia nie pokrywa się z brzmieniem art. 12 ust. 3 konwencji z 1996 r., w którym brak podobnego rozwiązania.

W świetle art. 12 konwencji haskiej z 2000 r. środki podjęte zgodnie z art. 5—9 pozostają — z zastrzeżeniem art. 7 ust. 3 — w mocy w swoich granicach, nawet jeżeli w wyniku zmiany okoliczności wyeliminowana została podstawa, mocą której została ustalona jurysdykcja, dopóki organy

komisji dyplomatycznej”. Delegacje Stanów Zjednoczonych Ameryki, Finlandii i Szwajcarii zaproponowały zwykłą transpozycję postanowień art. 12 konwencji z 1996 r. w taki sposób, by odnosiły się one również do osób dorosłych (celem m.in. rozwiązania omawianych kwestii natury medycznej), ale wniosek ten został odrzucony. Następnie, „w duchu kompromisu”, przyjęto tekst bez odniesienia do opieki medycznej, natomiast wprowadzono w nim ponownie ograniczony skutek terytorialny. Dodano, że „naturalne wydaje się uznanie, że środki te mogą służyć celowi medycznemu. Należy jednak pamiętać o tym, że środki te mogą mieć wyłącznie tymczasowy charakter, a ich skutek terytorialny ogranicza się wyłącznie do danego państwa. Np. państwo, na terytorium którego tymczasowo przebywa młoda osoba dorosła o ograniczonych zdolnościach do czynności prawnych, podejmie decyzję — dążąc do zapewnienia tej osobie ochrony — o odizolowaniu tej osoby od niektórych osób z jej bezpośredniego otoczenia w trakcie jej pobytu w tym państwie lub zastosuje środek polegający na umieszczeniu jej w odpowiedniej placówce lub poddaniu tymczasowej hospitalizacji, nawet jeżeli dana sytuacja nie jest sytuacją niecierpiącą zwłoki”.

⁵⁹ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 73.

mające jurysdykcję na podstawie Konwencji ich nie zmienia, nie zastępują lub nie uchylają. W sprawozdaniu wyjaśniającym postanowienie to scharakteryzowano jako utrzymanie w mocy środków zastosowanych przez właściwy organ, nawet jeżeli podstawy jurysdykcji tego organu w międzyczasie zniknęły, o ile organy sprawujące jurysdykcję po zmianie okoliczności (czyli miejsca zwykłego pobytu zgodnie z art. 5 ust. 2) sprawy nie zmodyfikowały, nie zastąpiły ani nie uchylily tych środków. Podano przykład ustanowienia opiekuna dla osoby dorosłej przez organy pierwszego miejsca zwykłego pobytu tej osoby, do czego konieczne jest, aby taki opiekun kontynuował pełnienie powierzonych mu funkcji w przypadku, gdyby osoba dorosła przeniosła swoje miejsce zwykłego pobytu do innego państwa. Zauważono przy tym, że konwencyjna zasada uznawania z mocy prawa (art. 22 ust. 1) nie byłaby wystarczająca do tego celu, ponieważ zagwarantowano w nim uznawanie środków pozostających w mocy, a właściwe organy mogą nie wiedzieć, czy środki pozostają w mocy po zmianie okoliczności⁶⁰.

b) Projekt rozporządzenia UE z 2023 r.

W projektowanym rozporządzeniu (rozdział II) przyjęto, że w państwach członkowskich obowiązywać będą zasady jurysdykcji przewidziane w konwencji haskiej z 2000 r. Jednak reguły te — w tym priorytet kompetencji państwa zamieszkania osoby dorosłej — znacznie zmodyfikowano. Przewidziano bowiem alternatywną opcjonalną podstawę jurysdykcji państw członkowskich UE, co wymaga przybliżenia i skomentowania. Na tle art. 6—7 projektu jurysdykcję określa też wybór dokonany przez osobę dorosłą, pod warunkiem poinformowania organu państwa, w którym osoba dorosła ma miejsce zwykłego pobytu, za pomocą stosownego formularza (aneks IV). Zgodnie z drobiazgowym unormowaniem wybór jurysdykcji, tzn. odejście od kompetencji państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej, może nastąpić drogą oświadczenia złożonego w czasie, w którym dana osoba była w stanie dbać o swoje sprawy (chronić swój interes), a wykonywanie tak określonej jurysdykcji jest w jej interesie — pod warunkiem, że wcześniej jurysdykcji w sprawie nie wykonywały sąd lub organy określone przez zasadnicze konwencyjne normy jurysdykcyjne (art. 6—8 konwencji z 2000 r.). Wymagania formalne dla takiego wyboru jurysdykcji przewyższają nieco podobne rozwiązania w innych współczesnych instrumentach prawa międzynarodowego, ponieważ przewiduje się formę pisemną (lub trwały zapis elektroniczny) oraz oznaczenie daty i podpis osoby

⁶⁰ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 74—75.

dorosłej⁶¹. Trzeba mieć przy tym na względzie, że — o czym będzie mowa niżej — taka umowa prorogacyjna nie tylko zmienia konwencyjne reguły jurysdykcji krajowej, lecz także pośrednio modyfikuje prawo właściwe w sprawie opiekuńczej (ponieważ sąd stosuje zasadniczo własne prawo).

c) Ocena projektu

Rozwiązanie pozwalające na nieograniczony wybór jurysdykcji w przyszłych specyficznych sprawach „środków ochrony” rodzić może wątpliwości. Wybór (derogacja i prorogacja) został bowiem ujęty szeroko. Nie projektuje się w szczególności — co typowo ma miejsce w sprawach cywilnych innych niż majątkowe — że można wybrać jurysdykcję spośród państw, które są w jakiś sposób związane z obecną lub przyszłą sytuacją osoby dorosłej (tj. np. przez obywatelstwo, położenie majątku, przeszłe lub przyszłe zamieszkanie, okoliczności dotyczące opiekuna lub kuratora). Tym samym wybrane może zostać państwo (i prawo), które zupełnie nie jest związane z dotychczasową oraz przyszłą sytuacją faktyczną osoby dorosłej lub jej opiekunów. Projekt nie współgra przy tym z konwencyjnym katalogiem okoliczności, które warunkują przekazanie sprawy do innego państwa, ani normami kolizyjnymi (art. 15 ust. 2), które przewidują w wąskim zakresie spraw wybór prawa właściwego: a) państwa, którego osoba dorosła jest obywatelem; b) państwa poprzedniego miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej; c) państwa, w którym znajduje się majątek osoby dorosłej, w odniesieniu do tego majątku. Pewnym zaskoczeniem może być też to, że omawiany wybór jurysdykcji został ujęty bez związku z zakresem wyboru prawa. Odnośnie do spraw spadkowych⁶² ustawodawca unijny dopuścił w wąskim zakresie umowę prorogacyjną, ale tylko nastąpił wybór prawa państwa członkowskiego, którego dana osoba jest obywatelem — dodatkowo bez podobnego założenia, że wybór może prowadzić do państwa w jakiś sposób związanego z osobą lub majątkiem osoby dorosłej. Za wymaganiem

⁶¹ Projektowane rozwiązanie nazwano *non-exclusive jurisdiction*, co ukazuje różnice między postanowieniami innych instrumentów międzynarodowych, w których co do zasady jurysdykcja wybrana ma charakter wyłączny. Tutaj w istocie przypomina umowną jurysdykcję przemienną o charakterze priorytetowym, z dookreśleniem powrotu do jurysdykcji opartej na okolicznościach obiektywnych w razie niewykonania lub rezygnacji z jurysdykcji przez państwo wybrane.

⁶² Tak art. 5 w zw. z art. 22 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz.Urz. L 201 z 27.07.2012, s. 107.

poinformowania sądu państwa, któremu co do zasady przysługuje jurysdykcja (miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej), nie idą kompetencje tego państwa np. do możliwości orzekania w sytuacji braku poinformowania, albo choć wyrażenia wówczas stanowiska. Deklaruje się, że wykonywanie wybranej jurysdykcji ma służyć interesom osoby (lit. b) dorosłej, ale brak mechanizmu kontrolnego to wymaganie. Organy wybranego państwa mogłyby na tej podstawie w praktyce rezygnować z wykonywania jurysdykcji, jednak trudno taki mechanizm uznać za należyłą kontrolę takiej ogólnej deklaracji. Brak kontroli (z perspektywy dotychczasowego otoczenia prawnego i społecznego) sytuacji, w której odejście od jurysdykcji miejsca zamieszkania osoby dorosłej na rzecz wybranego innego państwa (i orzekania na podstawie jego prawa), rodzi pytanie o uwzględnienie priorytetu dobra osoby dorosłej w finalnym rozstrzygnięciu w takich okolicznościach⁶³. Zauważyć przy tym trzeba, że może być ono *de facto* nieodwracalne, kiedy sytuacja zacznie być oceniana na podstawie obcego prawa, a zerwane zostaną więzi z podstawowymi zasadami prawa państwa, w którym osoba dorosła dotychczas żyła.

Wydaje się, że warunek, by jurysdykcji w sprawie nie wykonywały wcześniej sądy lub organy określone przez zasadnicze konwencyjne normy jurysdykcyjne (tj. zasadniczo oparte na zwykłym pobycie osoby dorosłej), ma na celu ograniczenie możliwości wyboru sądu. Powstaje przy tym kwestia: jak rozumieć owo niewykonywanie? Czy chodzi o brak jakiegokolwiek orzeczenia w sprawie mieszczącej się w zakresie przedmiotowym konwencji i projektu? Czy też o brak „zadziałania” systemu prawnego, tj. wystąpienia środka ochrony z mocy prawa? W jaki sposób może nastąpić kontrola wystąpienia tego warunku, w szczególności czy organy państwa wybranego powinny czekać na odpowiedź po notyfikacji zgodnie z art. 6 ust. 2? W każdym razie sygnalizowane ograniczenie oznacza, że wybór jurysdykcji ma dotyczyć przyszłych spraw osoby, która na moment dokonywania wyboru nie musi podlegać środkom ochrony, a tym samym chodzi o sytuację faktyczną przyszłą oraz orzeczenia wydawane ze skutkiem na dalszą przyszłość. I z tej perspektywy razić może brak wymagania jakiegos powiązania wybranego państwa (a za tym jego prawa) z sytuacją faktyczną, w tym przyszłą, osoby dorosłej. Skutkuje to dopuszczeniem,

⁶³ Jako regionalną modyfikację konwencji haskiej w państwach członkowskich (co może być trudne do oddzielenia od jej stosowania w relacjach z państwami trzecimi, w których rozporządzenie z istoty nie może obowiązywać ani nie może oddziaływać na wcześniejsze obowiązki traktatowe państw unijnych w stosunku do takich państw) przewiduje się ponadto, że wewnętrzne odniesienia w konwencji do jej art. 5 należy w państwach unijnych rozumieć w sposób poszerzony, tj. nie tylko do tego postanowienia konwencji, lecz także jako odniesienie do art. 6 projektowanego rozporządzenia. Chodzi o art. 7 ust. 1, 2 i 3, art. 9—10 i art. 11 ust. 1—2 konwencji.

a właściwie „celowaniem” z omawianym wyborem jurysdykcji w przyszłe sytuacje faktyczne, które mogą być ściśle związane z zamieszkiwaniem w jednym państwie (w tym z relacjami majątkowymi i osobowymi z otoczeniem społecznym i uczestnictwem w obrocie prawnym). Wybór odległej od tych okoliczności jurysdykcji (i prawa właściwego z uwagi na zasadę właściwości *legis fori*) doprowadzić zaś może do rozstrzygania w okolicznościach faktycznych i na podstawie systemu prawnego niezwiązanych zupełnie ze sprawą, co z kolei oznaczać może zaskakujące rozstrzygnięcie. Przy ocenie projektowanej możliwości wyboru jurysdykcji trzeba mieć bowiem na względzie, że podstawową zasadą systemu konwencyjno-rozporządzeniowego jest zastosowanie przez sąd lub organ własnego prawa (właściwość *legis fori*), a tym samym postanowienia dotyczące jurysdykcji *de facto* pośrednio są również postanowieniami określającymi prawo materialne (np. kodeks cywilny lub rodzinny), które znajdzie zastosowanie w sprawie. Projektowane postanowienie pozwala osobie dorosłej na wybranie na potrzeby orzeczenia przyszłego „środka ochrony” systemu prawnego państwa, z którym on ani osoby sprawujące opiekę (a tym bardziej podmioty trzecie obrotu prawnego z jego udziałem) nie mają żadnego związku. Ponadto mechanizm ten pozwala na „dobranie” odpowiedniego prawa materialnego i przewidzianych w nim regulacji, które mogą być odległe od prawa zasadniczo właściwego według konwencji (miejsca zwykłego pobytu), a nawet z nim rażąco sprzeczne⁶⁴. Skutkom ewentualnej sprzeczności nie zapobiegają kolizyjna lub procesowa klauzula porządku publicznego, ponieważ ta pierwsza nie odnosi się do stosowania do własnego prawa, a ta druga ma zastosowanie jedynie w sytuacji, w której orzeczony środek miałby być uznany lub wykonywany w państwie innym niż to, w którym został on wydany.

Podsumowując, na tle projektu wybór prawa za pośrednictwem wyboru jurysdykcji umożliwia osiągnięcie skutku materialnoprawnego przez „dobranie” przez dorosłego prawa materialnego, które w momencie wyboru uzna on za pożądane, a tym samym zupełne odejście od pozostałych postanowień konwencji i rozporządzenia w zakresie jurysdykcji i prawa właściwego. Brak przy tym ograniczenia takiego pośredniego wyboru z perspektywy interesów osób trzecich, z którymi osoba dorosła pozostaje w stosunkach osobowych lub majątkowych. A ponadto takie rozwiązanie oznaczać może w praktyce odejście od podstawowych materialnoprawnych zasad państwa, w którym dana osoba dorosła mieszka lub którego jest obywatelem, na rzecz akceptacji skutków wynikających

⁶⁴ Zob. więcej — P. Mostowik, K. Sondel-Maciejewska, *Materialnoprawne rezultaty unijnej współpracy sądowej w sprawach rodzinnych?*, w: *Współczesne wyzwania prawa prywatnego międzynarodowego*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa, 2013, s. 172 i n.; R. Mańko, *Kompetencje Unii Europejskiej w dziedzinie prawa prywatnego w ujęciu systemowym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2016, nr 1, s. 5 i n.

z odległego faktycznie (tj. niepowiązanego z sytuacją faktyczną) i prawnie (tj. przewidującego odmienne aksjologicznie rozwiązanie dotyczące szerokiej kategorii „środków ochrony”) systemu normatywnego. Trudno znaleźć uzasadnienie w takich okolicznościach dla wydania orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu lub podobnej instytucji albo ustanowieniu opieki lub podobnej instytucji przez organy państwa i na podstawie prawa, które nie jest związane z sytuacją faktyczną osoby dorosłej, a które jest diametralnie odmienne od prawa obowiązującego w państwie, w którym ma ona miejsce zamieszkania i z którym powiązane są okoliczności dotyczące majątku, uczestników dotychczasowego obrotu prawnego i podmiotów opiekuńczych. Niełatwo za racjonalne uznać w szczególności orzekanie o ubezwłasnowolnieniu lub podobnej instytucji oraz wyznaczanie opiekuna lub asystenta w państwie, w którym nie ma materiału dowodowego ani w którym osoba dorosła nie ma zamiaru zamieszkiwać w przyszłości.

Wątpliwość tę zwiększa okoliczność, że zakres przedmiotowy omawianych norm (tj. ujęcie środków ochrony) rozumiany jest bardzo szeroko. Nie tylko na potrzeby wyboru jurysdykcji, lecz także na potrzeby innych rozwiązań między państwami członkowskimi warto by go doprecyzować — szczególnie o zagadnienia na styku prawa prywatnego i publicznego oraz dotyczące leczenia, które mogą być diametralnie różnie regulowane (np. tzw. testamenty życia). Trzeba mieć na względzie, że przy tworzeniu konwencji niektóre kwestie pozostały niedopowiedziane, co miało miejsce jednak przy założeniu zasady zajmowania się sprawami dorosłego przez instytucje państwa, w którym ma on miejsce zamieszkania, ewentualnie we współpracy z nimi. Na tle projektu rozporządzenia założenie to odpada, skoro sprawami tymi mogą się zajmować instytucje odległego państwa (i prawa). Tym samym występuje potrzeba ścisłego unormowania zakresu (w tym przedmiotowego) zastosowania omawianego rozwiązania polegającego na wyborze innej jurysdykcji i prawa właściwego, np. ograniczenie go do instrumentów prawa cywilnego i wyłączenia spraw sensytywnych (np. oświadczeń *pro futuro* odnośnie do pełnomocnictwa medycznego i sposobu leczenia bądź jego zaniechania).

Wydaje się natomiast, że w rozporządzeniu można by za to dodać zasadę ciągłości jurysdykcji ze skutkiem dla braku jurysdykcji innego państwa członkowskiego. W konwencji haskiej z 2000 r., co może zaskakiwać z perspektywy współczesnych źródeł międzynarodowego postępowania cywilnego, nie przewidziano zasady *perpetuatio iurisdictionis*. Tym samym odpadnięcie podstawy jurysdykcji (np. wyjazd za granicę i zmiana miejsca zwykłego pobytu) skutkować będzie zakończeniem rozpoznawania sprawy (w polskim postępowaniu: umorzeniem). W sprawozdaniu wyjaśniającym podkreślono jednak, że w razie zmiany miejsca na pozakonwencyjne „nic nie stoi na przeszkodzie, aby rozpatrujący sprawę organ umawiającego się

państwa, w którym znajdowało się pierwsze miejsce zwykłego pobytu, zachował jurysdykcję zgodnie z krajowym prawem procesowym, chociaż pozostałe umawiające się państwa nie są zobowiązane konwencją do uznania środków, które mogą zostać zastosowane przez taki organ⁶⁵. Takie rozwiązanie uznano za przyjęte w konwencji haskiej z 1996 r., za czym przemawiać ma sprawozdanie wyjaśniające do tej konwencji (nota nr 30)⁶⁶. Wydaje się, iż na potrzeby obrotu wewnątrzunijnego byłoby ono jednak pożądane, co by oznaczało brak odpadnięcia podstaw jurysdykcji na rzecz właściwości państwa członkowskiego nowego miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej (lecz z możliwością przekazania mu sprawy), a ponadto uznawanie lub wykonywanie w innych państwach członkowskich wydanego orzeczenia.

Mając na względzie powyższe, wydaje się, że projektowany wybór jurysdykcji został ujęty tak szeroko, że w istocie burzy założenia jurysdykcyjne i kolizyjne, na których zbudowany jest system konwencyjny, a ponadto może prowadzić do nieprzewidywalnych skutków, w tym zagrażających prawom podstawowym osoby dorosłej oraz innych podmiotów opiekuńczych lub dotychczasowego obrotu. Wydaje się, że na potrzeby nietypowych sytuacji faktycznych wystarczająca jest możliwość współpracy między państwami członkowskimi, która w uzasadnionych sytuacjach (z perspektywy stanu faktycznego lub interesu osoby dorosłej lub osób sprawujących nad nią pieczę) mogłaby doprowadzić do przekazania sprawy do innego państwa. Artykuł 7 konwencji haskiej z 2000 r. mówi o takiej współpracy z państwem ojczystym, art. 8 zaś o przekazaniu jurysdykcji do innych państw powiązanych ze sprawą (np. czasowego pobytu, poprzedniego miejsca zwykłego pobytu, położenia majątku, zamieszkania opiekuna). Konwencja przewiduje też możliwość przekazania sprawy właśnie do państwa, którego organy osoba dorosła wskazała na piśmie jako właściwe do stosowania środków służących zapewnieniu jej ochrony (lit. d). Następuje to przy udziale państwa, któremu zasadniczo przysługuje jurysdykcja, a tym samym nie występują obawy, które zostały zidentyfikowane jako przyczyna projektowanego postanowienia. Taką współpracę można by w rozporządzeniu doregulować z uwzględnieniem interesu osoby dorosłej oraz np. z mechanizmem wnioskowania przez państwo członkowskie, które miałoby jurysdykcję sprawować. Stąd projektowane art. 6—8 rozporządzenia wydają się zbędne. Natomiast przydatne byłoby w rozdziale II projektowanego rozporządzenia wprowadzenie na potrzeby obrotu wewnątrzunijnego zasady ciągłości jurysdykcji, której konwencja haska z 2000 r. nie przewiduje.

⁶⁵ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 61.

⁶⁶ P. Lagarde, *Explanatory Report on the 1996 Hague Child Protection Convention*, in: Hague Conference on Private International Law, *Proceedings of the Eighteenth Session, 30 September to 10 October 1996*, Tome II, *Protection of children*, Hague Conference of Private International Law, 1998, s. 534—605.

6. Zasada stosowania własnego prawa (*lex fori*) oraz pośrednie określenie prawa właściwego drogą umowy prorogacyjnej

a) Konwencja haska z 2000 r.

Zgodnie z art. 13 ust. 1 „przy wykonywaniu jurysdykcji przyznanej zgodnie z postanowieniami rozdziału II” organy umawiającego się państwa stosują przepisy własnego prawa. Tym samym na właściwość prawa pośredni wpływ mają normy jurysdykcyjne, określające państwo, którego instytucje są kompetentne do rozpoznania sprawy. W art. 13 ust. 2 przewidziano klauzulę korekcyjną. Jeżeli wymaga tego ochrona osoby dorosłej lub należącego do niej majątku, organy państwa konwencyjnego mogą „wyjątkowo zastosować lub wziąć pod rozwagę prawo innego państwa, z którym dana sytuacja ma ścisły związek”. Taka klauzula z jednej strony pozwala na dokonanie odstępstwa i dostosowanie właściwości prawa do nietypowej sytuacji (np. orzekania nie na bazie jurysdykcji wyznaczonej zwykłym pobytem, ale samym przebywaniem lub położeniem majątku). Z drugiej strony rodzi pewną niepewność co do prawa, któremu dana sytuacja życiowa podlega.

Osobna norma kolizyjna dotyczy podzakresu spraw regulowanych przez konwencję, tj. „warunków wdrożenia” środka ochrony. Zgodnie z art. 14 w sytuacji, gdy środek podjęty w jednym umawiającym się państwie ma zostać wdrożony w innym, warunki jego wdrożenia (wprowadzenia) podlegają przepisom obowiązującym w tym drugim państwie (swoistego wykonania środków).

W sprawozdaniu wyjaśniającym podano sytuację zmiany prawa, np. zmiana miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej w okresie między podjęciem decyzji o zastosowaniu środka ochrony a wdrożeniem tego środka, jak też sytuację w większym stopniu związaną z kwestią wykonywania uprawnień do reprezentacji — kiedy takie uprawnienia wynikają zarówno ze środka ochrony, jak i z pełnomocnictwa na wypadek ograniczenia zdolności do czynności prawnych udzielonego osobiście przez osobę dorosłą — w państwie innym niż to, na mocy prawa którego udzielono tych uprawnień. Napisano, że „sytuacja ta została uregulowana w taki właśnie zachowawczy sposób (procedura wykonywania takich uprawnień podlega przepisom państwa, w którym są one wykonywane)”⁶⁷.

⁶⁷ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 78.

Natomiast dla obrotu prawnego między osobą dorosłą, której dotyczą środki ochrony, a innymi podmiotami prawa cywilnego znaczenie mają przepisy dotyczące reprezentacji tej osoby. Odnosić się do tej problematyki może rozwiązanie wynikające z art. 14, mówiącego o „warunkach wdrażania” środka ochrony. W sprawozdaniu wyjaśniającym napisano, że:

celem art. 14 w brzmieniu uzgodnionym przez komisję dyplomatyczną jest zapewnienie wdrażania środków ochrony w państwie innym niż to, w którym zostały one zastosowane, niezależnie od tego, czy taka sytuacja wynika ze zmiany prawa. Nie dotyczy to wykonywania uprawnień do reprezentacji powierzonych osobiście przez osobę dorosłą. [...] Jeżeli przepisy obowiązujące w takim innym państwie uzależniają czynność, którą ma podjąć opiekun, taką jak sprzedaż majątku, od uzyskania zgody sędziego sądu opiekuńczego, taki wymóg stanowi „warunek wdrażania”, który w związku z tym będzie musiał zostać spełniony. Z drugiej strony może się zdarzyć, że prawo państwa, zgodnie z którym ustanowiono opiekuna, wymaga uzyskania takiej zgody, natomiast prawo państwa, w którym dany środek ma być wdrażany, nie wymaga takiej zgody. Paralelizm tych sytuacji oznaczałby, że również w tym przypadku należałoby zastosować prawo państwa, w którym dany środek ma zostać zastosowany. Wymóg uzyskania zgody organu przewidziany w prawie państwa pochodzenia może być jednak postrzegany jako nieodzowny element samego istnienia uprawnień, dlatego też sugeruje się opiekunowi, że uzyskanie takiej zgody jest wymagane. Powinno to dotyczyć w szczególności przypadku, gdy opiekun jest posiadaczem świadectwa, o którym mowa w art. 38, wskazującego, że wykonywanie niektórych uprawnień wymaga uzyskania zgody⁶⁸.

Wydaje się więc, że intencją twórców konwencji było zastosowanie prawa, które przewiduje udział reprezentanta lub pomocnika osoby dorosłej ustanowionego w państwie innym niż wdrażanie środka. Przede wszystkim reguły rządzące udziałem osoby dorosłej w obrocie cywilnym wynikają z rozbudowanej regulacji w art. 15—17 konwencji haskiej z 2000 r. Tym postanowieniom, które warto widzieć łącznie, poświęcono sporo miejsca w sprawozdaniu wyjaśniającym.

Z art. 15 wynika, że istnienie, zakres, zmiana i wygaśnięcie uprawnień do reprezentacji przyznanych przez osobę dorosłą z mocy porozumienia lub jednostronnej czynności prawnej w celu ich wykonywania w sytuacji niezdolności tej osoby dorosłej do samodzielnej ochrony swych interesów podlegają przepisom państwa miejsca zwykłego pobytu tej osoby dorosłej w chwili zawarcia porozumienia lub podjęcia czynności prawnej (art. 15 ust. 1).

W sprawozdaniu najpierw — odnośnie do pełnomocnictwa na wypadek ubezwłasnowolnienia *sensu largo* — zauważono, że osoba dorosła może samodzielnie i z wyprzedzeniem organizować kwestie związane ze swoją ochroną na przyszły okres, kiedy prawdopodobnie nie będzie w stanie

⁶⁸ Ibidem.

należycie chronić swoich interesów. W tym celu może chcieć ustanowić kogoś do reprezentacji mocą umowy zawartej z tą osobą, ewentualnie drogą jednostronnej czynności prawnej⁶⁹. Podkreślono, że wykonywanie takich uprawnień może wymagać interwencji organu sądowego (np. w Quebecu wydaje on wówczas orzeczenie o ubezwłasnowolnieniu)⁷⁰.

Powierzane w ten sposób uprawnienia są bardzo zróżnicowane — mogą dotyczyć zarządzania majątkiem osoby dorosłej albo sprawowania nad nią osobistej opieki. Odnośnie do tego drugiego aspektu, może się na to składać, wydane reprezentantowi, polecenie odmowy poddawania osoby ubezwłasnowolnionej przedłużającemu się leczeniu w przypadku nieuleczalnej choroby. Takie pełnomocnictwo jest rozpowszechnione w Ameryce Północnej, a nie jest znane w wielu państwach europejskich (np. we Francji wygasa ono z chwilą orzeczenia ubezwłasnowolnienia)⁷¹.

Podkreślono w nim następnie, że zwykle pełnomocnictwo, o ile zostało udzielone z zastrzeżeniem wykonywania też po ubezwłasnowolnieniu, może podlegać konwencji z 2000 r., ale od chwili ubezwłasnowolnienia. Takie pełnomocnictwo, obejmujące też wypadek ubezwłasnowolnienia, różni się od zwykłego pełnomocnictwa, którego osoba dorosła posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych udziela innej osobie, żeby mogła dbać o jej sprawy. To ostatnie, na tle większości systemów prawnych, wygasa wraz z ubezwłasnowolnieniem osoby dorosłej. Mają do niego ewentualnie zastosowanie postanowienia konwencji haskiej z 1978 r., która, w razie braku wyboru prawa, prowadzi do prawa państwa miejsca prowadzenia działalności gospodarczej lub miejsca zwykłego pobytu przedstawiciela (art. 6). Prawo to reguluje też chwilę ustania obowiązywania uprawnień przedstawiciela (art. 8 lit. a). Oznacza to, że podlega ono konwencji z 1978 r. do dnia orzeczenia ubezwłasnowolnienia. Podano przykład, w którym udzielono pełnomocnictwo na wypadek ubezwłasnowolnienia przez osobę posiadającą obywatelstwo francuskie, która ma miejsce zwykłego pobytu w Stanach Zjednoczonych (Nowym Jorku). Pozostaje ono ważne, jeżeli osoba taka zamieszka we Francji z zamiarem stałego pobytu. Z kolei w przypadku udzielenia takiego pełnomocnictwa przez obywatela amerykańskiego mającego miejsce zwykłego pobytu w Paryżu jest ono nieważne i pozostanie nieważne również wówczas, gdy obywatel ten przeniesie swoje miejsce zwykłego pobytu do Nowego Jorku.

⁶⁹ Zauważono przy tym, że w art. 16 ust. 2 konwencji z 1996 r. również odniesiono się do kwestii władzy rodzicielskiej ustanawianej w drodze umowy lub jednostronnej czynności prawnej rodziców dziecka.

⁷⁰ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 78—79.

⁷¹ Z zastrzeżeniem szczególnego przypadku pełnomocnictwa udzielonego w przypadku lub w celu objęcia kuratelą (*sous la sauvegarde de justice*, zgodnie z art. 491 ust. 3 francuskiego k.c.).

W świetle konwencji z 2000 r. możliwe jest dokonanie wyboru prawa właściwego, co doprowadzi do zastosowania innego prawa materialnego. Wybór prawa może zostać dokonany w sposób wyraźny oraz na piśmie (art. 15 ust. 2) spośród ograniczonego katalogu: a) państwa, którego osoba dorosła jest obywatelem; b) państwa poprzedniego miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej; c) państwa, w którym znajduje się majątek osoby dorosłej, w odniesieniu do tego majątku⁷².

W toku prac zaproponowano też innego rodzaju ograniczenie. Delegacje państw nordyckich zaproponowały ograniczenie wyboru prawa właściwego do sytuacji, w których prawo państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej przewiduje pełnomocnictwo na wypadek ubezwłasnowolnienia. Uzasadniono to tym, że w wielu państwach nie przewidziano tego rodzaju pełnomocnictwa, a nawet go zakazano. Wydaje się, że tę propozycję można widzieć jako rozwiązanie podobne do kolizyjnoprawnej semiimperatywności, która polega na tym, że skutki wyboru prawa nie mogą naruszać określonego materialnoprawnego standardu (tu: zakazu takiego pełnomocnictwa) wynikającego z prawa państwa wskazanego łącznikiem obiektywnym. Jego efekty byłyby też podobne (choć zaistniałyby na wcześniejszym etapie stosowania normy kolizyjnej) do skutku, jaki wywołałaby klauzula porządku publicznego skierowana w państwie *legis fori* przeciw obcemu prawu wybranemu. Komisja odrzuciła jednak taki wniosek.

W sprawozdaniu podkreślono, że delegacje te opowiedziały się za tym, aby państwa nieuznające takiej instytucji nie były zobowiązane do wprowadzenia jej do swojego porządku prawnego „tylnymi drzwiami”. W dyskusji pojawił się jednak głos, że takie rozwiązanie nadmiernie ograniczyłoby autonomię woli osoby dorosłej oraz sposób, w jaki pragnie ona uregulować kwestie na wypadek swojego ubezwłasnowolnienia. Podniesiono w szczególności, że „państwo miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej nie posiada uzasadnionego interesu w tym, aby uniemożliwiać wykonywanie za granicą, np. w państwie, w którym znajduje się majątek takiej osoby, uprawnień do reprezentacji wynikających z pełnomocnictwa na wypadek ubezwłasnowolnienia”. Ta ostatnia uwaga może rodzić wątpliwości, gdyż „miejscem wykonywania pełnomocnictwa” jest też w pewnym sensie miejsce zwykłego pobytu reprezentowanego, a z pewnością cała sprawa i jej skutki właśnie przede wszystkim wokół niego są zogniskowane⁷³.

⁷² W sprawozdaniu wyjaśniającym (s. 81) wspomniano, że komisja odrzuciła pomysł, żeby do wykazu praw, które można wybrać, dodać prawo państwa, na którego terytorium osoba dorosła zamierza ustanowić swoje miejsce zwykłego pobytu, oraz prawa państwa miejsca zwykłego pobytu krewnego osoby dorosłej, który wyraża gotowość do zapewnienia jej ochrony.

⁷³ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 82.

W art. 15 ust. 3 omawianej konwencji przewidziano, że sposób wykonywania reprezentacji podlega prawu państwa, w którym są one wykonywane⁷⁴. Takie rozwiązanie stanowi „nowość” w stosunku do konwencji z 1996 r. W sprawozdaniu wyjaśniającym zauważono, że pojęcie „sposób wykonywania” jest węższe niż pojęcie „zakres” uprawnień (ust. 1); dotyczy wyłącznie zagadnień szczegółowych (*Art und Weise*), obejmując np. weryfikację istnienia i zakresu uprawnień zgodnie z procedurą lokalną, albo wymaganie uzyskania zgody, przewidziane w pełnomocnictwie na wypadek ubezwłasnowolnienia⁷⁵.

Również art. 16 i 17 konwencji haskiej z 2000 r. mają znaczenie dla obrotu prawnego między osobą dorosłą a osobą trzecią, który kreowany jest za pośrednictwem innej osoby (przedstawiciela, reprezentanta). Celem art. 17 jest zabezpieczenie interesów reprezentowanej osoby dorosłej. Jeżeli uprawnienia do reprezentacji, o których mowa w art. 15, nie są wykonywane w dostateczny sposób, mogą zostać wycofane lub zmienione przez środki podjęte przez organ posiadający jurysdykcję, aby zagwarantować ochronę osoby dorosłej lub jej majątku. W przypadkach wycofania lub zmiany uprawnień do reprezentacji prawo, o którym mowa w art. 15, powinno jednak zostać uwzględnione w możliwie najpełniejszym zakresie. Oznacza to w praktyce, że *lex fori* będzie mieć zasadnicze znaczenie, ale powinno nastąpić pewne „dostosowanie” z prawem wybranym dla reprezentacji lub państwa zwykłego pobytu osoby reprezentowanej.

Art. 16 konwencji z 2000 r. przewiduje możliwość wygaszenia lub zmiany uprawnień powierzonych przez osobę dorosłą zgodnie z art. 15 mocą decyzji organów posiadających jurysdykcję na mocy konwencji. Zmienić lub wygasić uprawnienia wynikające z pełnomocnictwa można w sytuacji, w której uprawnienia nie są wykonywane w sposób wystarczający do tego, aby zapewnić ochronę osoby lub majątku osoby dorosłej⁷⁶. To postanowienie ma na celu pogodzenie założenia poszanowania woli osoby dorosłej (tj. wyrażonej w czasie, gdy była ona w stanie dbać o swoje sprawy) z koniecznością zapewnienia tej osobie ochrony w momencie pogorszenia się jej stanu, kiedy konieczne będzie wykonanie uprawnień przez jej reprezentanta.

W sprawozdaniu wyjaśniającym zauważono ryzyko, że organy państwa miejsca zwykłego pobytu osoby dorosłej mogą zastąpić ochronę pożądaną przez osobę dorosłą. Stąd w celu jego zminimalizowania wprowadzono wymaganie, by organy w pierwszej kolejności ustaliły, że osoba, której

⁷⁴ W tłumaczeniu P. Mostowika i P. Symelona: „warunki korzystania z takiego upoważnienia do reprezentowania”.

⁷⁵ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 83.

⁷⁶ W tłumaczeniu P. Mostowika i P. Symelona: „nie jest wykonywane w sposób dostateczny do zapewnienia ochrony osoby dorosłego lub jego majątku”.

udzielono pełnomocnictwa, wykonuje uprawnienia w sposób niewłaściwy lub nieodpowiedni⁷⁷.

Istotne znaczenie dla ochrony obrotu osoby dorosłej z osobami trzecimi ma art. 17 konwencji z 2000 r., który chroni interes podmiotów dokonujących czynności prawnej z osobą dorosłą za pośrednictwem jej reprezentanta, jak też ich uzasadnione oczekiwania, a pośrednio również poprawia bezpieczeństwo obrotu jako takiego. Obejmuje on sytuację, w której czynność prawna została dokonana między osobami przebywającymi (obecnymi) na terytorium jednego państwa. Wówczas ważność czynności prawnej dokonanej między osobą trzecią a inną osobą, która byłaby uprawniona do działania jako przedstawiciel osoby dorosłej według prawa państwa miejsca dokonania czynności (ale nie prawa zasadniczo właściwego dla zdolności), nie może być kwestionowana (a osoba trzecia nie może być pociągnięta do odpowiedzialności) z tego tylko powodu, że ta inna osoba nie była uprawniona do działania jako przedstawiciel przedmiotowej osoby dorosłej na podstawie prawa wskazanego w postanowieniach „kolizyjnego” rozdziału konwencji z 2000 r. To wyłączenie możliwości kwestionowania ważności czynności nie dotyczy jednak sytuacji, w której osoba trzecia była *de facto* w złej wierze, tj. wiedziała lub powinna była wiedzieć, że takie upoważnienie podlega temu prawu (a tym samym, że czynność mogłaby być na jego podstawie kwestionowana).

Postanowienie to jest inspirowane treścią art. 17 konwencji haskiej z 1996 r., na której się wzorowano (i podobne do rozporządzenia art. 13 „Rzym I”⁷⁸ oraz art. 12 p.p.m.⁷⁹). Ma ono na celu zapewnienie ochrony

⁷⁷ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 83—84.

⁷⁸ Co do zasady zakres zastosowania rozporządzenia UE „Rzym I” dotyczącego zobowiązań umownych nie obejmuje umocowania przedstawiciela. Art. 1 ust. 2 stanowi, że „z zakresu zastosowania niniejszego rozporządzenia wyłączone są: [...] g) kwestie, czy przedstawiciel może wobec osób trzecich zaciągać zobowiązania w imieniu osoby przez siebie reprezentowanej lub czy organ spółki lub innego podmiotu posiadającego osobowość prawną lub jej nieposiadającego może wobec osób trzecich zaciągać zobowiązania w imieniu tej spółki lub podmiotu”. Jednak w świetle art. 13 „W przypadku umowy zawartej między osobami, które znajdują się w tym samym państwie, osoba fizyczna, która miałaby zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych na podstawie prawa tego państwa, może powołać się na brak zdolności prawnej lub zdolności do czynności prawnych wynikający z prawa innego państwa jedynie wówczas, gdy w chwili zawarcia umowy druga strona umowy wiedziała o tym braku lub nie wiedziała o nim z powodu niedbalstwa”. Zob. M. Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań w Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2012, s. 55.

⁷⁹ Zgodnie z art. 12.1. p.p.m., dotyczącym spraw nieregulowanych w rozporządzeniach UE i konwencjach międzynarodowych, „Jeżeli umowę zawarły osoby znajdujące się w tym samym państwie, osoba fizyczna, która ma zdolność do jej zawarcia według prawa tego państwa, może się powołać na swoją niezdolność wynikającą z prawa wskazanego w przepisie art. 11 ust. 1 tylko wtedy, gdy w chwili zawarcia umowy druga strona

osobie trzeciej, która w dobrej wierze dokonała czynności prawnej z osobą, która nie jest uprawniona według prawa zasadniczo właściwego, ale „byłaby uprawniona do działania jako przedstawiciel osoby dorosłej na podstawie prawa państwa, w którym czynność została dokonana”. Warunkiem takiego pozytywnego skutku jest to, żeby osoba trzecia działała w dobrej wierze i dochowała należytej staranności. Przykładem takiego działania może być w sferze majątkowej: przekazywanie środków finansowych prawowitemu przedstawicielowi osoby małoletniej przez bank, a ze spraw dotyczących osoby: zabiegi chirurgiczne lub leczenie prowadzone na wniosek prawowitego przedstawiciela. W sprawozdaniu wyjaśniającym zauważa się, że gdyby osoba trzecia dokonała czynności prawnej bezpośrednio z osobą dorosłą, nie wiedząc o tym, że ta ostatnia została pozbawiona zdolności do czynności prawnych, to taka sytuacja nie podlega omawianemu postanowieniu, ale konwencji rzymskiej z 1980 r. (przez co dziś trzeba rozumieć art. 13 rozporządzenia „Rzym I”⁸⁰).

Kolejne postanowienia „kolizyjnej” części konwencji haskiej z 2000 r. dotyczą zagadnień zaliczanych do części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego. Odnoszą się kolejno do kwestii stosowania obcych norm kolizyjnych, tj. odesłania (art. 19), norm koniecznego zastosowania, nazywanych w doktrynie też przepisami wymuszającymi swoją właściwość (art. 20), oraz ochrony podstawowych zasad porządku prawnego forum drogą klauzuli *ordre public* (art. 21). Wspólną cechą tych rozwiązań jest to, że ich uwzględnienie może doprowadzić do tego, że finalnie prawem właściwym w sprawie będzie prawo innego państwa niż to, które jest — niejako *prima facie* — wskazane omówionymi wyżej przepisami kolizyjnymi.

o niezdolności wiedziała lub nie wiedziała z powodu niedbalstwa. [...] 3. Jeżeli osoba fizyczna działa za pośrednictwem przedstawiciela, przy ustalaniu przesłanek stosowania przepisów ust. 1 i 2 rozstrzygają okoliczności występujące po stronie przedstawiciela. 4. Przepisów ust. 1 i 2 nie stosuje się do czynności prawnych z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa spadkowego ani do rozporządzeń dotyczących nieruchomości położonych w innym państwie niż państwo, w którym czynność prawna została dokonana”. Zob. więcej — A. Maczyński, *Statut personalny osób fizycznych. Refleksje de lege lata i de lege ferenda*, w: *Leges Sapere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondlowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. W. Uruszczak, P. Święcicka-Wystrychowska, A. Kremer, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2008, s. 305.

⁸⁰ „W przypadku umowy zawartej między osobami, które znajdują się w tym samym państwie, osoba fizyczna, która miałaby zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych na podstawie prawa tego państwa, może powołać się na brak zdolności prawnej lub zdolności do czynności prawnych wynikający z prawa innego państwa jedynie wówczas, gdy w chwili zawarcia umowy druga strona umowy wiedziała o tym braku lub nie wiedziała o nim z powodu niedbalstwa”.

b) Projekt rozporządzenia UE z 2023 r.

W projektowanym rozporządzeniu nie wyrażono bezpośrednio zmian rozwiązań konwencyjnych, jednak taka modyfikacja pośrednio z niego wynika. Rozdział III projektowanego rozporządzenia (*Prawo właściwe*) odwołuje się do rozdziału III konwencji haskiej z 2000 r. o ochronie dorosłych⁸¹. Oznacza to, po pierwsze, że zastosowanie znajdują zreferowane wyżej normy kolizyjne, w tym zaliczane do części ogólnej, zawarte w konwencji, do której mają przystąpić państwa członkowskie. Podstawowe znaczenie ma na jej tle właściwość *legis fori*, co w praktyce oznacza pokrycie się podstaw jurysdykcji i łączników kolizyjnych (*Gleichlaufprinzip*) oraz stosowanie własnego prawa materialnego. Inaczej niż w rozdziale II, nie przewidziano przy tym drogą omawianego rozporządzenia uzupełnienia norm kolizyjnych w stosunku do zawartych w konwencji. Taki zabieg, oznaczający potrzebę rozgraniczenia norm kolizyjnych stosowanych w sytuacji unijnej oraz innej międzynarodowej, byłby przy tym wątpliwy teoretycznie i praktycznie. Notabene taka regionalna modyfikacja byłaby zabiegiem karkołomnym, ponieważ trudno na potrzeby kolizyjne rozgraniczyć zakresy sytuacyjne norm o takim samym zakresie przedmiotowym, tj. rozgraniczyć sytuacje międzynarodowe podlegające dwóm instrumentom — globalnemu oraz regionalnemu.

Konwencja haska z 2000 r. przewiduje bowiem rozwiązania kolizyjne, które co do zasady prowadzą do stosowania przez sąd lub organ własnego prawa (*lex fori*). W niektórych jedynie sytuacjach może nastąpić wskazanie prawa innego niż prawo sądu, tj. przeważnie prawo zwykłego pobytu osoby dorosłej. Może być to wówczas — o ile prawo właściwe nie opiera się jurysdykcji określonej inną podstawą — prawo każdego państwa na świecie, nie tylko państwa konwencyjnego. Taki potencjalny efekt opisano w art. 18 konwencji z 2000 r., zgodnie z którym konwencyjne postanowienia kolizyjne mają zastosowanie także wtedy, gdy prawem przez nie wskazanym jest prawo państwa niebędącego stroną omawianej umowy międzynarodowej. Z niektórych postanowień konwencji (np. art. 14) wynikać jednak może, że chodzi o prawo któregoś z umawiających się państw⁸².

Twierdzenie, że projekt nie modyfikuje konwencyjnych reguł wskazania prawa właściwego, byłoby jednak błędem. Z łącznego odczytania w projekcie zmodyfikowanych reguł jurysdykcyjnych (art. 6—7) oraz zasady właściwości *legis fori* wynika pośredni wpływ właściwości sądu na

⁸¹ Odnośnie do kolizyjnej regulacji konwencji haskiej z 2000 r. — zob. więcej P. Mostowik, *Geneza i obszary regulacji...*, s. 103 i n.

⁸² Zob. więcej — A. Ruck Keene, *The 2000 Hague Convention...*; J. Long, *Rethinking...*; M.A. Torné, *Current...*

właściwość prawa w omawianych sprawach. A tym samym następuje na jego tle modyfikacja skutku konwencyjnego rozdziału o prawie właściwym. Taka pośrednia modyfikacja właściwości prawa wynika w szczególności z projektowanych regionalnych zmian reguł jurysdykcyjnych, o których była mowa wyżej, w tym z szerokiej możliwości wyboru sądu (prorogacji). Wprowadzenie tej możliwości w projekcie rozporządzenia, w powiązaniu z zasadą stosowania przez sąd własnego prawa, oznacza w praktyce, że przy stosowaniu rozporządzenia dana sprawa opiekuńcza może podlegać innemu prawu właściwemu niż to, które byłoby w podobnej sprawie stosowane na podstawie konwencji haskiej z 2000 r. Na przykład na tle konwencji haskiej z 2000 r. w sprawie orzekałby sąd państwa zwykłego pobytu osoby dorosłej i stosowałby własne prawo, a na gruncie rozporządzenia w podobnym stanie faktycznym orzekałby sąd zagraniczny (wyznaczony umową o jurysdykcję), który zastosowałby prawo obce. A następnie, zgodnie z konwencją haską z 2000 r. lub projektowanym rozporządzeniem, orzeczenie zagraniczne zostałoby uznane w państwie zwykłego pobytu osoby dorosłej, co oznacza, że jego status prawny zostałby materialnoprawnie inaczej określony niż status osoby, która znajduje się w podobnym położeniu, lecz nie dokonała wyboru zagranicznego sądu.

7. Uznawanie i wykonywanie orzeczeń z połowicznie autonomiczną modyfikacją między państwami członkowskimi UE — wzmianka

Zarówno konwencja haska z 2000 r., jak i projekt rozporządzenia zawierają unormowanie uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń w szerokim zakresie przedmiotowym „środków ochrony” dorosłego⁸³. Ta problematyka zasadniczo nie mieści się w ramach niniejszego opracowania, skoncentrowanego na jurysdykcji krajowej i prawie właściwym. Wymaga jednak zasygnalizowania z uwagi na to, że ukształtowanie zakresu skuteczności zagranicznych orzeczeń wpływa w praktyce na zakres wykonywania jurysdykcji krajowej. „Szeroko otwarte drzwi” na skutki

⁸³ Na temat konwencji haskiej z 2000 r. — zob. P. Mostowik, *Geneza i obszary regulacji...*, s. 128—135. Odnośnie do projektu rozporządzenia — zob. P. Mostowik, *Skuteczność zagranicznego ubezwłasnowolnienia oraz zarządzeń opiekuńczych i innych środków ochrony dorosłych na tle projektowanej koegzystencji konwencji haskiej z 2000 r. oraz rozporządzenia UE (KOM 280 i 281 z 2023 r.)*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 4, s. 579 i n.

np. ubezwłasnowolnienia bądź opieki lub kurateli orzeczonych za granicą oznaczają w praktyce powagę rzeczy osądzonej i brak merytorycznego rozpoznawania sprawy w kraju (odrzućcie wniosku). Problematyka ta jest też powiązana z kwestią prawa właściwego, ponieważ skuteczność zagranicznego orzeczenia (wydawanego zasadniczo na podstawie *legis fori*, o czym była mowa) oznacza w praktyce przeniesienie do kraju skutków zastosowania materialnego prawa obcego.

W obecnym proceduralnym stanie normatywnym w Polsce zastosowanie mają art. 1145 i n. k.p.c. Orzeczenie sądu zagranicznego podlega w Polsce uznaniu z mocy prawa (*ex lege*), chyba że zostanie stwierdzone inaczej w oparciu o enumeratywny katalog przesłanek negatywnych (podstaw odmowy). Jeżeli orzeczenie podlega wykonaniu, to może to nastąpić (tj. stanowi ono tytuł wykonawczy) po — uproszczonym w nowelizacji z 2009 r.⁸⁴ — stwierdzeniu wykonalności (art. 1150 k.p.c.). W toku tego postępowania tamującą rolę mogą odegrać okoliczności podobne do tych, które zahamować mogą uznanie (art. 1146 k.p.c.). Kluczowe okoliczności uzasadniające odmowę uznania albo stwierdzenia wykonalności to wyłączna jurysdykcja sądów polskich (art. 1106[1] § 2 k.p.c.); brak należytego doręczenia pisma wszczynającego postępowanie, brak możliwości obrony, wcześniejsza zawisłość tej samej sprawy przed sądem krajowym, sprzeczność z wcześniej wydanym w sprawie prawomocnym orzeczeniem sądu polskiego albo innym orzeczeniem zagranicznym uznanym oraz klauzula porządku publicznego (tj. sprzeczność uznania z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego).

Warto przy tym zauważyć, że w obecnej regulacji kodeksowej brak wymagania wzajemności między Polską a państwem wydania orzeczenia, a ponadto w kodeksie wąsko ujęty jest zakres jurysdykcji wyłącznej, o której mowa w art. 1145 § 1 pkt 2 k.p.c. Tym samym nowelizacja k.p.c. z 2008 r. oznaczała szerokie „otwarcie drzwi” na skutki zagranicznych orzeczeń, w tym dotyczących spraw osobowych i opiekuńczych osób dorosłych⁸⁵. Stan normatywny w innych państwach członkowskich UE może być inny, stąd też inaczej wypadać w nich będzie ocena projektowanych w 2023 r. rozwiązań, których celem jest wprowadzenie wzajemnego uznawania.

W rozdziale IV konwencji haskiej z 2000 r. przewidziano po pierwsze uznawanie z mocy prawa zagranicznych środków ochrony (art. 22), a po

⁸⁴ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2008, nr 234, poz. 1571 [dalej: nowelizacja k.p.c. z 2009 r.].

⁸⁵ Zob. J. Ciszewski, w: *Komentarz*, T. VI..., 2017, s. 222; M.P. Wójcik, w: *Komentarz aktualizowany do art. 1145 k.p.c.*, LEX/el. 2020; P. Ryłski, *Komentarz do art. 1145 k.p.c.*, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. V, *Artykuły 1096—1217*, LEX/el. 2020.

drugie ich egzekwowanie po stwierdzeniu wykonalności (art. 27). Organy państwa uznania co do zasady nie są uprawnione do dokonania rewizji prawa zastosowanego przez organ, który zastosował środek, ani do badania jego materialnoprawnej zasadności (*revision au fond*)⁸⁶. Wykonanie zagranicznych środków — tj. w sytuacjach, w których „nie wystarcza” samo uznanie *ex lege* — następuje zgodnie z prawem proceduralnym państwa wykonania „w granicach przewidzianych przez to prawo” (czyli art. 1150 i n. k.p.c.).

Odmowa uznania lub wykonania jest przy tym możliwa, jeżeli w sprawie orzekł zagraniczny organ, którego jurysdykcja nie ma oparcia w rozdziale II konwencji haskiej z 2000 r. (art. 22 ust. 2 lit. a), co oznacza, że rozdział ten wyraża konstrukcję jurysdykcji pośredniej, tj. przewiduje też warunki skuteczności za granicą podejmowanego środka⁸⁷. Konwencja przewiduje również proceduralną klauzulę porządku publicznego (lit. c) i umożliwia odmowę, jeżeli uznanie jest w sposób oczywisty sprzeczne z porządkiem publicznym państwa wezwanego lub „koliduje z obowiązkiem stosowania przepisu prawa tego państwa mającego zastosowanie niezależnie od możliwości zastosowania pozostałych przepisów”. Odmowa jest ponadto możliwa, jeżeli środek został podjęty, z wyjątkiem wypadków niecierpiących zwłoki, w ramach postępowania sądowego lub administracyjnego, bez umożliwienia osobie dorosłej jej wysłuchania, przez co naruszono istotne zasady postępowania państwa uznania lub wykonania (lit. b); także kiedy środka nie da się pogodzić ze środkiem później podjętym w państwie niebędącym stroną konwencji, który spełnia warunki konieczne do uznania go w państwie wezwanym (lit. d), bądź gdy nie przestrzegano postępowania określonego w art. 33 (tj. konsultacji związanych z umieszczeniem osoby dorosłej w placówce lub innym miejscu mogącym zapewnić jej ochronę w innym umawiającym się państwie)⁸⁸.

Natomiast uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń między państwami unijnymi jest przedmiotem rozdziału IV projektowanego rozporządzenia. Stanowi on w istocie *lex specialis* w stosunku do rozwiązań przewidzianych między unijnymi stronami konwencji haskiej z 2000 r. Przewidziano w nim najpierw, że uznanie zagranicznego orzeczenia następuje *ex lege*, a zakres wyjątków (odmowy) ujęto wąsko. Dalej (sekcja 2) przyjęto, że na potrzeby wykonania orzeczenia (środka ochrony) w innym państwie unijnym nie jest potrzebne w nim stwierdzenie wykonalności.

⁸⁶ Zob. więcej — J. Long, *Rethinking...*, s. 51—73; M.A. Torné, *Current...*, s. 1—18.

⁸⁷ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 87.

⁸⁸ W sprawozdaniu wyjaśniającym (s. 89) zauważono, że to postanowienie „pozwała uniknąć stawiania państwa, w którym środek polegający na umieszczeniu w placówce ma zostać wykonany, przed faktem dokonany i pozwala temu państwu odmówić uznania, jeśli nie zastosowano procedury konsultacji”.

Zawężono w stosunku do konwencji katalog sytuacji, w których zagraniczne rozstrzygnięcie może nie wywołać skutków w innym państwie unijnym (art. 10). Odmowa uznania lub wykonania może mieć miejsce w razie podjęcia środka bez umożliwienia osobie dorosłej bycia wysłuchaną (lit. a), jak też z uwagi na sprzeczność z porządkiem publicznym (*ordre public*) państwa uznania lub wykonania. W motywach wprowadzających projektu założono przy tym, że sytuacje odmowy uznania mają na celu w szczególności ochronę praw podstawowych osób dorosłych⁸⁹. Odmowa jest też możliwa (lit. c) w razie sprzeczności ze środkiem podjętym wcześniej w państwie trzecim (pozaunijnym), które ma jurysdykcję w oparciu o art. 5 lub 6 konwencji haskiej z 2000 r., a który to środek podlega uznaniu w danym państwie członkowskim, a ponadto (lit. d) w przypadku niezachowania w państwie wydania środka procedury określonej w art. 14, tj. braku przedłożenia formalnego dokumentu autentycznego oraz formularza określonego w zał. 1 („atestu”).

W dalszej części rozdziału IV projektu powielono — z drobnymi zmianami redakcyjnymi bądź dostosowaniem do innego modelu wykonywania — art. 22 konwencji⁹⁰ oraz art. 27 konwencji⁹¹. Nie zamieszczono zaś postanowień podobnych do art. 24⁹² i 26⁹³ konwencji haskiej z 2000 r., które wyrażają fundamentalne zasady współczesnego ujęcia uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń.

Wydaje się, że rozdział IV projektu rozporządzenia wymaga dopracowania, w tym konwencji, która by polegała albo na wyłącznie uzupełniającym brzmieniu (i niepowielaniu niektórych postanowień konwencyjnych), albo na przeniesieniu do rozporządzenia wszystkich postanowień konwencyjnych, które mają mieć zastosowanie w relacjach wewnątrzunijnych⁹⁴.

⁸⁹ Explanatory Memorandum, s. 9.

⁹⁰ „Bez uszczerbku dla postanowień art. 22 ust. 1 każda osoba zainteresowana może wystąpić do właściwych organów umawiającego się państwa z wnioskiem o wydanie orzeczenia w sprawie uznania bądź odmowy uznania środka podjętego w innym umawiającym się państwie. Postępowanie jest określone przez prawo państwa wezwanego”.

⁹¹ „Środki podjęte w umawiającym się państwie, których wykonalność stwierdzono lub które zostały zarejestrowane w celu wykonania w innym umawiającym się państwie wykonuje się tak, jakby zostały podjęte przez organy tego drugiego państwa. Wykonanie środków następuje zgodnie z prawem państwa wezwanego, w granicach przewidzianych przez to prawo”.

⁹² „Organ państwa wezwanego jest związany ustaleniami faktycznymi, na podstawie których organ państwa, w którym podjęto środek, oparł swoją jurysdykcję”.

⁹³ „Z zastrzeżeniem koniecznego badania w celu stosowania artykułów poprzedzających, organ państwa wezwanego nie dokonuje merytorycznego badania podjętego środka”.

⁹⁴ Zob. więcej — P. Mostowik, *Skuteczność zagranicznego ubezwłasnowolnienia...*, s. 579 i n.

8. Konwencyjne zaświadczenie o upoważnieniu do działania w imieniu osoby dorosłej oraz projekt europejskiego poświadczenia reprezentacji — wzmianka

W praktyce ze stosowaniem materialnego prawa właściwego związana jest kwestia wykazania tytułu do działania w sprawach osoby dorosłej. W art. 38 konwencji haskiej z 2000 r. przewidziano, że organy państwa, w którym podjęto środek ochronny lub potwierdzono uprawnienie do reprezentacji osoby dorosłej, mogą wydać osobie, której powierzono ochronę osoby dorosłej lub jej majątku, na żądanie, „zaświadczenie o jej upoważnieniu do działania oraz przysługujących jej uprawnieniach”. Wydawanie zaświadczeń nie jest przy tym obowiązkowe dla umawiającego się państwa. Państwo ma wyznaczyć organy właściwe do jego wydawania. Ważne dla obrotu międzynarodowego, też z perspektywy prawa procesowego i materialnego, jest to, że upoważnienie i uprawnienia określone w zaświadczeniu traktuje się jako powierzone danej osobie od dnia wydania zaświadczenia, chyba że istnieją dowody, które temu przeczą⁹⁵. Trzeba mieć przy tym na względzie, że — podobnie jak przy uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń, o czym była mowa — zaświadczenie może obejmować rozwiązania prawne nieznane danemu państwu, np. pełnomocnictwa opiekuńczego, udzielanego na wypadek przyszłych zaburzeń psychicznych, i dotyczyć określonych działań o charakterze osobistym i majątkowym (którego wprowadzenie i w Polsce jest rozważane)⁹⁶. Dyskutowane jest też wprowadzenie instytucji pełnomocnika medycznego na wypadek przyszłego leczenia⁹⁷. Mimo że leczenie *prima facie* nie mieści się w zakresie zastosowania konwencji, to takie umocowanie (reprezentację) można by kwalifikować jako „środek ochrony” w rozumieniu art. 1, o czym była mowa.

⁹⁵ W tłumaczeniu P. Mostowika i P. Symelona: „1. Organy umawiającego się państwa, w którym środek ochrony został podjęty lub potwierdzone upoważnienie do reprezentowania, mogą wystawić każdej osobie, której powierzono ochronę osoby dorosłego lub jego majątku, na jej wezwanie, świadectwo wskazujące jej upoważnienie i uprawnienia, które zostały jej przyznane. 2. Upoważnienie i uprawnienia wykazane świadectwem uważane są za ustanowione od daty wystawienia świadectwa, gdy nie przedstawiono dowodu przeciwnego. 3. Każde umawiające się państwo wyznacza organy upoważnione do wystawienia świadectwa”.

⁹⁶ Zob. Projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, UD395, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-cywilny-oraz-niektorych-innych-ustaw> [Dostęp: 31.01.2024 r.].

⁹⁷ Np. Raport zespołu ds. ochrony praw człowieka w kontekście rozwoju nauk biologicznych i medycznych. Węzłowe problemy oświadczeń *pro futuro* ze szczególnym uwzględnieniem pełnomocnictwa medycznego, Warszawa, 22 czerwca 2017, s. 9—10.

Zaświadczenie wydaje się przydatne dla dokonywania czynności prawnych z udziałem osoby dorosłej oraz uczestniczących w nim osób trzecich, tj. z szerszej perspektywy obrotu cywilnoprawnego. Upoważnienie do działania zamiast lub wspólnie z osobą dorosłą może obejmować zarówno osoby specjalnie w tym celu ustanowione (np. opiekuna prawnego, kuratora, asystenta) lub samą osobę dorosłą (pełnomocnika na wypadek niesamodzielności i potrzeby pomocy w prowadzeniu spraw oraz ochrony w obrocie cywilnoprawnym i postępowaniach przed sądami i organami), jak i osoby, którym takie uprawnienia (i ewentualne obowiązki) przysługują z mocy prawa danego państwa konwencyjnego. Jako przykład tego ostatniego można by podać pozycję prawną małżonka lub partnera rejestrowanego związku. Podzielić trzeba stanowisko o sprzeczności co do zasady prawa niektórych państw z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego, w tym konstytucyjnego⁹⁸, np. małżeństwa rozumianego inaczej niż związek jednej kobiety oraz jednego mężczyzny. Należy jednak w tym miejscu wyrazić pogląd, że akurat przyznanie wyrwykowej skuteczności w zakresie omawianych praw i obowiązków (jako konwencyjnych środków ochrony), które zostałyby ujęte za granicą w omawianym zaświadczeniu, niekoniecznie byłoby z zasady sprzeczne z polskim *ordre public*. Z dużą dozą prawdopodobieństwa trzeba przyjąć, że druga strona np. rejestrowanego związku partnerskiego byłaby w praktyce odpowiednia do sprawowania opieki lub reprezentacji, a w razie potrzeby w konkretnym przypadku takie obowiązki lub uprawnienia mogłyby zostać *in casu* wyłączone⁹⁹.

W sprawozdaniu wyjaśniającym stwierdzono: „W przypadku gdy chodzi o osobę dorosłą, a tym bardziej jej majątek, praktycy odczuwają potrzebę posiadania pewnej gwarancji. Uznano, że zaświadczenie mające skutek dowodowy we wszystkich umawiających się państwach pozwoliłoby

⁹⁸ Zob. P. Mostowik, *Kilka uwag o ochronie małżeństwa na tle Konstytucji i prawa międzynarodowego*, w: *Wokół problematyki małżeństwa w aspekcie materialnym i procesowym*, red. J.M. Łukasiewicz, A.M. Arkuszewska, A. Kościółek, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2017, s. 45 i n.

⁹⁹ Do podobnego skutku, jaki przewidywać mogą zagraniczne przepisy o małżeństwie, mogłoby prowadzić udzielone za granicą pełnomocnictwo, o którym mowa w art. 15 konwencji z 2000 r. Stąd skutek małżeństwa, zawartego drogą złożenia oświadczenia nakierowanego na wywołanie m.in. takiego upoważnienia (w istocie pobocznego), można by zaakceptować, mimo zasadniczego braku akceptacji innego rozumienia małżeństwa niż określone w art. 18 Konstytucji RP. Ponadto w danym stanie faktycznym niekiedy trudno będzie faktycznie wymagać, by zamężna osoba dorosła takiego pełnomocnictwa dodatkowo udzieliła, skoro przekonana jest o takim ustawowym skutku z mocy prawa i może nie spodziewać się potrzeby przedłożenia stosownego zaświadczenia w przyszłości za granicą w innym państwie konwencyjnym.

uniknąć zarówno kosztów, jak i sporów”¹⁰⁰. Jeżeli zaświadczenie nie zostanie zakwestionowane, to osoba trzecia może w pełni bezpiecznie zawierać umowy (dokonywać czynności prawnych) z osobą wskazaną w zaświadczeniu w granicach jej uprawnień. Skutek dowodowy jest przy tym ograniczony do dnia, w którym sporządzono zaświadczenie, ponieważ „nie może ono gwarantować, że uprawnienia, które wówczas istniały, pozostaną w mocy w przyszłości”¹⁰¹. Zauważono też, że potwierdzenie, w zależności od formy i treści, może być środkiem ochrony objętym zakresem art. 3 konwencji z 2000 r. Może być udzielane przez organ właściwy na mocy konwencji, ale wyjątkowo odnosić się do prawa państwa pozakonwencyjnego. Zgodnie bowiem z art. 15 ust. 2 pełnomocnictwo może zostać poddane prawu innemu niż państwa, którego organy mają jurysdykcję zgodnie z konwencją. Wówczas, za sprawozdaniem, „przedstawiciela nie wolno pozbawić możliwości uzyskania potwierdzenia jego uprawnień, na przykład przez właściwy organ państwa, którego prawo jest prawem właściwym w przypadku zaświadczenia”¹⁰².

Wzór (formularz) zaświadczenia nie został zawarty w samej konwencji haskiej z 2000 r. Grupa robocza opracowała wzór, który potem załączono do sprawozdania wyjaśniającego. Celowo nie włączono go do konwencji, żeby nie krępować praktyki. Założono, że wzór zaświadczenia zostanie przekazany państwom, a Stałe Biuro HKPPM zaleci umawiającym się państwom korzystanie z niego. Nie stanowi on jednak formalnie części konwencji haskiej z 2000 r.¹⁰³ W 2022 r. sporządzono natomiast dokument roboczy dotyczący sposobu potwierdzania upoważnienia na potrzeby omawianego zaświadczenia¹⁰⁴. Wśród delegatów pojawiła się przy tym wątpliwość dotycząca rozumienia sformułowania „potwierdzone upoważnienie do reprezentacji” (*a power of representation confirmed*). Stąd grupa robocza, która została powołana do opracowania podręcznika praktycznego do konwencji haskiej z 2000 r. (*practical handbook*), opracowała dokument z propozycjami wyjaśnień¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Dodano, że: „w stosownych przypadkach w zaświadczeniu można w negatywny sposób określić uprawnienia, których ta osoba nie posiada. Na przykład można określić, że przedstawiciel ustawowy osoby dorosłej mający miejsce zwykłego pobytu w Stanach Zjednoczonych nie jest uprawniony do zarządzania majątkiem, który ta osoba dorosła posiada w państwie trzecim”.

¹⁰¹ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 96—97.

¹⁰² Zob. więcej — sprawozdanie wyjaśniające, przyp. 95bis.

¹⁰³ Sprawozdanie wyjaśniające, s. 27—29.

¹⁰⁴ Permanent Bureau, Confirmation of powers of representation for the purposes of the certificate issued under Article 38, Prel. Doc. No 11 of October 2022, <https://assets.hcch.net/docs/60a4702a-6612-440d-b7d6-3007b3c857ec.pdf> [Dostęp: 31.01.2024 r.].

¹⁰⁵ Ibidem, pkt 7: „The SC recommended the use of the model form certificate (Art. 38) adopted by the 1999 Special Commission of a Diplomatic Character”.

W rozdziale VII projektu rozporządzenia UE z 2023 r. został natomiast przewidziany formularz „europejskiego zaświadczenia o reprezentacji”, wraz z rozbudowaną regulacją. Należy go widzieć jako element — wzmiankowanej niżej — pomocy sądowej oraz współpracy międzypaństwowej w toku międzynarodowego postępowania cywilnego. Jednak wywołuje on też pewne skutki materialnoprawne (powiązane z wyznaczeniem prawa właściwego), w tym w obrocie cywilnoprawnym z osobami trzecimi. Został ujęty jako dokument opcjonalny, który — podobnie jak we wcześniejszych rozporządzeniach „brukselskich” — nie zastępuje w państwach członkowskich dotychczasowych procedur i poświadczeń. Ma on przysłużyć się łatwemu i skutecznemu wykonywaniu praw i obowiązków przez podmioty upoważnione do ochrony dorosłych. Projekt stanowi *de facto* powrót do — omówionych wyżej — art. 38 konwencji haskiej z 2000 r. i debat toczonych przy okazji jej stosowania oraz późniejszych postulatów jej uzupełnienia. Zgodnie z art. 39—40 w zaświadczeniu wskazuje się, jakimi uprawnieniami dysponuje przedstawiciel osoby dorosłej, a także wszelkie ograniczenia takich uprawnień lub powiązane z nimi warunki. Zaświadczenie wywołuje skutki we wszystkich państwach członkowskich bez wymogu stosowania jakiegokolwiek szczególnej procedury. Przy tym domniemuje się, że stwierdza okoliczności, które ustalono na mocy prawa właściwego, a osoba wymieniona w zaświadczeniu jako przedstawiciel osoby dorosłej jest uprawniona, co ma skutki też dla osób trzecich¹⁰⁶.

9. Kwestia rejestru środków opiekuńczych — wzmianka

Również z uwagi na materialnoprawne skutki projektowanego rejestru w praktyce warto zasygnalizować rozdział VIII projektowanego rozporządzenia UE. Przewidziano w nim usprawnienie przekazywania informacji o ochronie osoby dorosłej właściwym organom w UE. Służyć temu ma „rejestr środków ochrony” podjętych przez władze danego państwa oraz uprawnień do reprezentacji potwierdzonych przez kompetentny organ, który wymaga osobnego zasygnalizowania. Ustandaryzowany formularz

¹⁰⁶ Zgodnie z art. 1144[1] k.p.c., jeżeli prawo Unii Europejskiej lub wiążąca Polskę umowa międzynarodowa przewiduje wydanie zaświadczenia lub wyciągu na potrzeby uznania lub stwierdzenia wykonalności orzeczenia (lub ugody, lub innego tytułu egzekucyjnego za granicą), zaświadczenie takie lub wyciąg taki wystawia, stosując formularz określony w tych przepisach, na wniosek zainteresowanego, przewodniczący w sądzie, który wydał orzeczenie (lub zatwierdził ugodę, lub przed którym ugoda została zawarta).

europiejskiego certyfikatu reprezentacji zawiera zał. III projektu rozporządzenia UE.

Zgodnie z art. 45 projektu rozporządzenia państwo członkowskie ma stworzyć rejestr „informacji dotyczących środków ochrony” oraz — jeżeli prawo krajowe tych państw przewiduje potwierdzenie uprawnień do reprezentacji przez właściwy organ — rejestr takich uprawnień. W informacjach zawartych w tych rejestrach uwzględnia się obowiązkowo m.in. dane osoby dorosłej oraz informacje o zastosowaniu środka ochrony (w przedmiotowym znaczeniu omówionym wyżej) albo przyznaniu uprawnienia do reprezentacji, wraz z odpowiednimi datami. Opcjonalnie mogą się w nim znaleźć dodatkowe dokumenty lub informacje, np. imię i nazwisko przedstawiciela lub charakter i zakres reprezentacji.

W uzasadnieniu projektu napisano, że państwo uczestniczące w rozporządzeniu jest zobowiązane „do utworzenia co najmniej jednego rejestru środków przyjętych przez ich organy”. Wyjaśniono tam też, że krajowe rejestry mają zostać połączone w sieć ogólnounijną:

Jeżeli w prawie krajowym przewidziano uprawnienia do reprezentacji potwierdzone przez właściwy organ, państwa członkowskie muszą ustanowić rejestr tych potwierdzonych uprawnień do reprezentacji. Państwa członkowskie muszą również zapewnić, by rejestry te, jak również wszelkie inne istniejące rejestry uprawnień do reprezentacji ustanowione na mocy prawa krajowego, połączono wzajemnie za pośrednictwem opracowanego przez Komisję systemu integracji. Do rejestru należy wprowadzić minimalny zbiór danych zapewniający właściwym organom innych państw członkowskich wystarczające informacje o istnieniu w odniesieniu do osoby dorosłej środka lub uprawnień do reprezentacji¹⁰⁷.

W projektowanych motywach wprowadzających 44—45 do rozporządzenia założono, że rejestr środków ochrony ma obejmować „obowiązkowe informacje na temat środków przyjętych przez organy państw członkowskich oraz — jeżeli ich prawo krajowe przewiduje potwierdzenie uprawnień do reprezentacji przez właściwy organ — obowiązkowe informacje dotyczące tych potwierdzonych uprawnień do reprezentacji”. Napisano też:

Aby zagwarantować odpowiedniość informacji przekazywanych za pośrednictwem systemu wzajemnego połączenia, nie należy zabraniać państwom członkowskim ujawniania za pośrednictwem systemu wzajemnego połączenia dodatkowych informacji oprócz informacji obowiązkowych. W szczególności państwa członkowskie powinny mieć możliwość udostępniania za pośrednictwem systemu wzajemnego połączenia informacji na temat charakteru środka, imienia i nazwiska przedstawiciela lub danych historycznych dotyczących środków i uprawnień do reprezentacji zarejestrowanych przed rozpoczęciem stosowania niniejszego rozporządzenia.

¹⁰⁷ KOM 280 z 2023 r., uzasadnienie projektu, s. 8.

Warto przede wszystkim odnotować, że z perspektywy prawa polskiego projektowany rejestr byłby sporą nowością. Brak bowiem obecnie publicznego rejestru ubezwłasnowolnień lub opiekunów. Na zakres przedmiotowy rejestru wpływa szerokie ujęcie konwencyjnych i członkowskich „środków ochrony” — którymi są zarówno orzeczenia sądowe (ubezwłasnowolnienie, ustanowienie opiekuna), jak i decyzje organów publicznych w pilnych sprawach — jak też jednostronne lub dwustronne czynności prawne (np. z umowy lub pełnomocnictwa), a nawet skutki z mocy prawa określonych instytucji prawa osobowego lub rodzinnego (np. małżeństwa). Warto zwrócić uwagę, że informacje, które projektuje się rejestrować i udostępniać — co najmniej pośrednio — są danymi sensytywnymi¹⁰⁸. Na podstawie generalnego faktu umieszczenia w takim rejestrze informacji o środku dotyczącym danej osoby można bowiem domniemywać, że dotknęły ją problemy zdrowotne (przeważnie o charakterze psychicznym). Jednocześnie mają one pozytywny wpływ na pewność obrotu prawnego z osobami trzecimi, które dzięki takim informacjom nie będą „zaskoczone” skutkami ograniczonej zdolności (lub jej braku) ich kontrahentów. *Prima facie* wydaje się, że gromadzenie tych danych, pochodzących nie tylko z orzeczeń sądowych, nie jest zadaniem prostym, informacje te mają bowiem różną genezę (tj. nie wynikają tylko z orzeczeń sądowych). Wydaje się, że z perspektywy danego państwa członkowskiego powstaje przy tym problem, czy w ten sposób rejestrowane miałyby być wszystkie takie okoliczności, czy tylko te, w których na jakimś etapie powstaje cecha transgraniczności i ewentualna potrzeba ich wykorzystania za granicą.

10. Uwagi końcowe

Szeroki zakres przedmiotowy konwencji i projektu rozporządzenia (pojęcia „środek ochrony”) oznacza, że omawiane rozwiązania mają znaczenie z perspektywy nie tylko ograniczenia zdolności osoby dorosłego (tj. jego ubezwłasnowolnienia całkowitego lub częściowego bądź podobnych instytucji) oraz jego reprezentacji w takiej sytuacji (w szczególności ustanowienia i funkcjonowania opiekuna lub kuratora), lecz także obrotu

¹⁰⁸ Wydaje się, że nie zapobiega temu art. 54 ust. 2 projektu (w rozdziale X *Ochrona danych*), zgodnie z którym „Przetwarzanie danych osobowych na podstawie rozdziału VIII ogranicza się do zakresu niezbędnego do celów usprawnienia transgranicznego przekazywania informacji dotyczących środków lub uprawnień do reprezentacji dotyczących konkretnej osoby dorosłej”.

cywilnoprawnego z osobami trzecimi w sprawach majątkowych. Odnoszą się bowiem też do reprezentacji, tj. przedstawicielstwa ustawowego albo pełnomocnictwa, bądź innego współudziału przy prowadzeniu spraw majątkowych (np. kiedy czynności prawne są dokonywane za pośrednictwem reprezentanta osoby dorosłej albo przez nią łącznie z inną osobą lub podmiotem instytucjonalnym), jak również toku postępowania sądowego w sprawach cywilnych.

W państwach-stronach konwencji haskiej z 2000 r. następuje ujednolicenie norm jurysdykcyjnych, kolizyjnych, zasad uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy międzypaństwowej w sprawach o ubezwłasnowolnienie oraz opiekę lub kuratelę bądź dotyczących podobnych funkcjonalnie instytucji prawnych. Projektowane rozporządzenie unijne te zasady uzupełnia lub modyfikuje w skali regionalnej, co skutkuje powstaniem dwóch płaszczyzn ujednolicenia — jednej globalnej i drugiej zmodyfikowanej regionalnie.

Konwencyjne szerokie ujęcie „środka ochrony” może stanowić z krajowej perspektywy pewne *novum*, ponieważ konwencja haska z 1905 r. jest rzadko stosowana, a na tle prawa krajowego ubezwłasnowolnienie oraz opieka i kuratela bywają postrzegane osobno (i materialnoprawnie, i procesowo). Jednak z perspektywy praktycznej i dobra osoby dorosłej może łącznie dobrze oddawać sedno sprawy. M. Pazdan zauważa, że „ubezwłasnowolnienie jest ze swej natury przedsięwzięciem o charakterze opiekuńczym”¹⁰⁹. Dodać można, że samo ubezwłasnowolnienie lub podobne orzeczenie (z krajowej perspektywy kojarzące się z sądem cywilnym) nie stanowi pełnego załatwienia życiowej sprawy (potrzeb) osoby dorosłej. Niejako „rewersem” (powiązany elementem, koniecznym w obrocie cywilnoprawnym) jest pomoc danej osobie dorosłej w „powrocie” do uczestniczenia w tym obrocie oraz jej ochrona (np. z pomocą lub za pośrednictwem opiekuna, kuratora lub asystenta), w tym funkcjonowanie instytucji kurateli i opieki (kojarzące się z sądem rodzinnym). We współczesnym prawie prywatnym nie występuje „śmierć cywilna” danej osoby, a ograniczenie lub pozbawienie zdolności do czynności prawnych nie ma na celu wykluczenia danej osoby (i jej majątku) z obrotu cywilnoprawnego z udziałem osób trzecich. Również dla tych osób takie wykluczenie wywoływałoby negatywne skutki, ponieważ nie mogłyby np. dochodzić wykonania umowy lub odszkodowania bądź dbać o własne sprawy majątkowe, które *in concreto* pozostawałyby w kolizji ze sprawami majątku osoby ubezwłasnowolnionej. Stąd niejako powiązaną i pożądaną częścią regulacji danej

¹⁰⁹ M. Pazdan, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 88 — przy okazji stanowiska o zaliczeniu na tle ustawy p.p.m. z 1965 r. ubezwłasnowolnienia do zakresu statutu opieki, a nie statutu zdolności. Trzeba jednak odnotować, że w ustawie p.p.m. z 2011 r. opiekę i ubezwłasnowolnienie regulują osobne przepisy, sygnalizowane wcześniej.

sytuacji życiowej jest ustanowienie dla osoby dorosłej opiekuna, kuratora lub asystenta oraz ich funkcjonowanie w obrocie cywilnoprawnym z osobami trzecimi. Być może to spostrzeżenie, wraz z pielęgnowaniem zasady, że prawo nie powinno mnożyć bytów ponad potrzebę, doprowadzi w przyszłości do materialnego i procesowego postrzegania tych aspektów jako jednej sprawy, określonej np. jako orzeczenie środków „ochrony” lub „wsparcia”.

Pomysł dodatkowego rozporządzenia UE (modyfikacji konwencji z 2000 r. „na potrzeby” państw unijnych) wydaje się bardziej uzasadniony w obszarze wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń, jak też w obszarze wzajemnej pomocy sądowej i współpracy międzypaństwowej, które zostały powyżej jedynie wzmiankowane. W „klubie” państw unijnych, którego skład jest znany i opiera się m.in. na zaufaniu do funkcjonowania wymiarów sprawiedliwości, można — w stosunku do potencjalnie globalnego kręgu konwencji haskiej z 2000 r. — nieco więcej przewidzieć na przyszłość, a tym samym dokładniej omawiane kwestie uregulować. Z pewnością projektowane europejskie poświadczenie reprezentacji oraz krajowe rejestry środków ochrony wymagają dokładnego przemyślenia, w tym z perspektywy szerokiego zakresu przedmiotowego spraw, których mają dotyczyć, jak też wyzwań organizacyjnych. Rozdziały o pomocy sądowej i współpracy międzypaństwowej stanowią zasadniczo najwartościowszą część projektu rozporządzenia, ponieważ z istoty w tych obszarach możliwe jest uzyskanie „wartości dodanej” dla relacji między państwami członkowskimi. Można odnośnie do nich — podobne jak po lekturze przepisów o uznawaniu i wykonywaniu — mieć wrażenie, że niekiedy niepotrzebnie przeniesiono do nich rozwiązania i tak zawarte w konwencji haskiej z 2000 r. Wydaje się, że ta część projektu wymaga pewnego dopracowania redakcyjnego oraz redukcji przepisów (tj. pozostawienia w rozporządzeniu tych, które stanowią uzupełnienie lub modyfikację konwencji haskiej z 2000 r.).

W razie ratyfikacji przez Polskę konwencji haskiej z 2000 r. *de facto* nie nastąpiłaby gruntowna zmiana stanu normatywnego odnośnie do norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych w sytuacjach orzekania w sprawie dorosłego przez sąd polski. Częściej jednak w sprawie, w tym ściśle związanej faktycznie (osobowo lub majątkowo) z Polską, orzekałby sąd innego państwa, a przy tym zastosowanie znajdowałoby prawo obce. Pewne różnice występują między krajowymi i konwencyjnymi regułami uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń oraz w zakresie międzynarodowej pomocy sądowej. Dalej idące, częściowo dyskusyjne, zmiany prawa w tym obszarze wywołać może natomiast projektowane rozporządzenie unijne.

Obecne krajowe rozwiązania jurysdykcyjne cechują się szerokim ujęciem międzynarodowej właściwości polskich sądów, ponieważ przesądzić

o niej może nie tylko obywatelstwo osoby dorosłej, lecz także jej zamieszkanie i zwykły pobyt, a nawet — w sprawach opiekuńczych — samo przebywanie, położenie majątku lub inne powiązanie. Wykonywanie jurysdykcji jest powiązane z szerokim zastosowaniem w sprawie prawa polskiego. Na tle konwencji oraz projektu rozporządzenia kluczowe znaczenie ma zwykły (stały) pobyt osoby dorosłej, ale przewidziano możliwość przekazania sprawy. Krajowe normy jurysdykcyjne, z uwagi na ich jednokierunkowy charakter, nie mogą gwarantować skutecznej współpracy międzypaństwowej celem przekazania sprawy do innego państwa dla dobra osoby dorosłej, w tym z uwzględnieniem interesu osoby sprawującej pieczę. Z istoty taki wielostronny skutek może przynieść prawo jednolite, tj. umowa międzynarodowa lub rozporządzenie unijne. Wątpliwości wywołuje natomiast projektowana modyfikacja konwencyjnych norm jurysdykcyjnych przez rozporządzenie. *Prima facie* nieuzasadniony wydaje się projektowany wybór jurysdykcji państwa niezwiązanego ze sprawą (a za nim — z uwagi na zasadę stosowania własnego prawa — pośrednio wybór takiego prawa właściwego dla sprawy). Co prawda oddaje on tendencję poszerzania zakresu autonomii woli stron, ale nie będzie często wykorzystywany w praktyce¹¹⁰. Nie współgra on z konwencyjnymi regułami przekazania sprawy do innego państwa ani z przepisami dotyczącymi wyboru prawa, które określają katalog tylko tych państw, z którymi sytuacja faktyczna jest powiązana. Prowadzi przy tym do marginalizacji obszaru prawnego, z którym osoba dorosła jest najściślej związana. Z perspektywy krajowej warto dodać, że projekt znosi jurysdykcję wyłączną sądów polskich odnośnie do ubezwłasnowolnienia obywatela polskiego, który w kraju ma miejsce zamieszkania.

Zarówno krajowe, jak i konwencyjne normy kolizyjne prowadzą do zastosowania prawa polskiego dla ubezwłasnowolnienia oraz opieki i kurateli w razie orzekania przez sąd polski (też w sytuacji oparcia jurysdykcji na innej podstawie niż obywatelstwo, np. zamieszkanie lub zwykły pobyt). Podobny efekt — tj. właściwość *legis fori* — wynika z konwencji haskiej z 2000 r. Obowiązywanie w grupie państw takich samych norm kolizyjnych co do zasady może wywierać skutki pozytywne¹¹¹, ponieważ

¹¹⁰ Wydaje się, że nie są częste w praktyce sytuacje, w których dana osoba w okresie pełni sił (tj. braku potrzeby środków ochrony) będzie mieć interes w tym, żeby jej sprawami (np. ubezwłasnowolnieniem lub ustanowieniem opiekuna prawnego) zajmował się nie sąd państwa, w którym zamieszkuje teraz lub w przyszłości, ale sąd lub organ innego państwa.

¹¹¹ Zob. M. Czepelak, *The experience concerning the application of community instruments in the recent European Union Member States*, in: *Latest Developments in EU Private International Law*, eds. B. Campuzano Diaz, M. Czepelak, A. Rodriguez Benot, A. Rodriguez Vázquez, Intersentia, Cambridge—Antwerp—Portland, 2011, s. 49—61.

proceedzi do oceny sytuacji prywatnoprawnej (i orzekania przez sądy różnych państw) w danej sprawie (np. dorosłego) na podstawie tego samego prawa materialnego (cywilnego lub rodzinnego), tj. wyznaczonego tym samym „drogowskazem” kolizyjnym¹¹².

Powyższe uwagi uzasadniają wstępne stanowisko o zasadniczo pozytywnych skutkach przystąpienia Polski do konwencji haskiej z 2000 r., do czego państwa członkowskie mają być upoważnione na tle projektu zawartego w dokumencie KOM nr 281 z 2023 r. Natomiast projektowane dodatkowo (w dokumencie KOM nr 280 z 2023 r.) wydanie rozporządzenia uzupełniającego i modyfikującego konwencję rodzi uwagi zarówno pozytywne (w szczególności odnośnie do intensyfikacji pomocy sądowej i współpracy międzynarodowej), jak i krytyczne (np. odnośnie do projektowanej modyfikacji konwencyjnych zasad jurysdykcji oraz sposobu zredagowania przepisów o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń).

Podsumowując, na pozytywną ocenę zasługuje zasadniczo dążenie do zwiększenia kręgu państw konwencyjnych i uczestnictwo państw unijnych, co oznacza też ratyfikowanie konwencji haskiej z 2000 r. przez Polskę. Pewne wątpliwości rodzi natomiast dążenie do jednoczesnej modyfikacji drogą rozporządzenia unijnego. Pomysł projektu rozporządzenia unijnego z 2023 r., mającego uzupełnić oraz modyfikować umowę międzynarodową na potrzeby regionalnej organizacji integracji gospodarczej, można by *prima facie* ocenić pozytywnie. Jednak szczegółowe przyjrzenie się projektowi rozporządzenia z 2023 r. prowadzi do wniosku, że powinien on zostać „odciążony” i przeredagowany, ponieważ zawiera częściowo rozwiązania zarówno pożądane dla współpracy sądowej między państwami członkowskimi, jak i niepotrzebne lub dyskusyjne. Uwzględniając warianty działań legislacyjnych opisane w sprawozdaniu z oceny skutków (dokument 10108/23ADD), warto by postulować zmianę zaproponowanego sposobu działania legislacyjnego. Racjonalniejsze wydaje się temporalne rozróżnienie obu planowanych działań (projektów) w ramach wariantu 4: najpierw podejmowanie działań zmierzających do przystąpienia do konwencji haskiej z 2000 r. oraz zebranie kilkuletnich doświadczeń z jej funkcjonowania, też między państwami członkowskimi, a następnie, w dłużej

¹¹² Okoliczność, że różnice kulturowe, religijne i obyczajowe praw materialnych na świecie przemawiają za podjęciem działań unifikacyjnych dotyczących raczej norm kolizyjnych niż materialnych, zauważa T. Sokołowski, *Europejskie prawo rodzinne — pojęcie, zakres, źródła oraz wykładnia*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, nr 5, s. 4 i n. Wówczas w każdym państwie podstawą rozstrzygnięcia (wyroku) takiej samej sprawy (a nawet — w razie przysługiwania kilku państwom jurysdykcji przemiennej — tej samej sprawy) byłoby to samo prawo materialne. Jest inaczej, ponieważ różne normy kolizyjne w różnych państwach mogą prowadzić do oceny materialnoprawnej danej sytuacji życiowej na podstawie innych (a tym samym potencjalnie różnych) kodeksów cywilnych lub rodzinnych.

perspektywie czasowej, wzięcie pod uwagę doświadczeń ze stosowania samej konwencji na terytorium UE oraz rozważenie wówczas uzupełnienia lub modyfikacji wewnątrzunijnej współpracy sądowej w tych sprawach. Doświadczenia stosowania konwencji haskiej z 2000 r. mogą bowiem — po pierwsze — zweryfikować tezę o potrzebie „poprawy” jej funkcjonowania, a po drugie — precyzyjnie określić, w których obszarach byłoby to pożądane dla dobra osób dorosłych i ich opiekunów oraz transgranicznego obrotu cywilnoprawnego.

Bibliografia

- Czepelak M., *The experience concerning the application of community instruments in the recent European Union Member States*, in: *Latest Developments in EU Private International Law*, eds. B. Campuzano Diaz, M. Czepelak, A. Rodriguez Benot, A. Rodriguez Vázquez, Intersentia, Cambridge—Antwerp—Portland, 2011.
- Czepelak M., *Międzynarodowe prawo zobowiązań w Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2012.
- Czepelak M., *Would We Like to Have a European Code of Private International Law?*, „European Review of Private Law” 2010, vol. 18, issue 4.
- Domański M., *Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych w interpretacji Komitetu do spraw praw osób niepełnosprawnych a podstawowe instytucje prawa cywilnego*, „Prawo w Działaniu” 2019, t. 40.
- Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. VI, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, wyd. V, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.
- Frimston R., *The 2000 Adult Protection Convention — sleeping beauty or too complex to implement?*, in: *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, eds. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2020.
- Gudowski J., *Ubezważnienie — relikw normatywny czy przejaw prawnego obskurantyzmu?*, w: *Ius et Ratio. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Skowrońskiej-Bocian*, red. W. Borysiak, A. Gołaszewska, M. Olechowski, J. Wierciński, Wolters Kluwer, Warszawa, 2022.
- von Hein J., *The role of the HCCH in shaping private international law*, in: *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, eds. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2020.
- Jakubecki A., Bodio J., Demendecki T., Marcewicz O., Telenga P., Wójcik M.P. (red.), *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 17 listopada*

- 1964 r. — *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany do art. 1107 k.p.c.*, LEX/el. 2020.
- Juryk A., *The Protection of Adults in Private International Law*, „Silesian Journal of Legal Studies” 2016, vol. 8.
- Lagarde P., *Explanatory Report on the 1996 Hague Child Protection Convention*, in: Hague Conference on Private International Law, *Proceedings of the Eighteenth Session, 30 September to 10 October 1996*, Tome II, *Protection of children*, Hague Conference of Private International Law, 1998.
- Lagarde P., *Konwencja z dnia 13 stycznia 2000 r. o międzynarodowej ochronie dorosłych. Sprawozdanie wyjaśniające Paula Lagarde’a. Konwencja i zalecenie przyjęte przez komisję specjalną o charakterze dyplomatycznym*, Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Haga, 2017.
- Long J., *Rethinking Vulnerable Adults’ Protection in the light of the 2000 Hague Convention*, „International Journal of Law, Policy and the Family” 2013, vol. 27, issue 1, <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebz016>.
- Lubiński K., *Jurysdykcja krajowa w sprawach o ubezwłasnowolnienie*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 11.
- Lush D., *The Civil Law and the Common Law approaches to the protection of adults*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Mańko R., *Kompetencje Unii Europejskiej w dziedzinie prawa prywatnego w ujęciu systemowym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2016, nr 1.
- Mączyński A., *Statut personalny osób fizycznych. Refleksje de lege lata i de lege ferenda*, w: *Leges Sapere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondłowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. W. Uruszczak, P. Święicka-Wystrychowska, A. Kremer, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2008.
- Mostowik P., *Bilateralne umowy międzynarodowe o obrocie cywilnoprawnym z zagranicą*, w: *Międzynarodowe prawo rodzinne*, red. P. Mostowik, Wolters Kluwer, Warszawa, 2023.
- Mostowik P., *Geneza i obszary regulacji Konwencji haskiej z 2000 r. o ochronie osób dorosłych z uwzględnieniem kontekstu międzynarodowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa, 2023, <https://iws.gov.pl/analizy-i-raporty/raporty>.
- Mostowik P., *Kilka uwag o ochronie małżeństwa na tle Konstytucji i prawa międzynarodowego*, w: *Wokół problematyki małżeństwa w aspekcie materialnym i procesowym*, red. J.M. Łukasiewicz, A.M. Arkuszewska, A. Kościółek, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2017.
- Mostowik P., *Kwestia przystąpienia przez Polskę do rozporządzenia unijnego Rzym III*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 10.
- Mostowik P., *Kwestia wymagania międzynarodowego charakteru sytuacji dla stosowania norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych*, w: *Verba volant, scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bogusławowi Gnelli*, red. A. Kaźmierczyk, K. Michałowska, M. Szaraniec, Wolters Kluwer, Warszawa, 2023.

- Mostowik P., *Międzynarodowe prawo prywatne i postępowanie cywilne w dekadę po wejściu w życie Traktatu Amsterdamskiego*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 2.
- Mostowik P., Niedźwiedź M., *International Conventions Concluded by the European Union after the ECJ ‘Lugano II Opinion’ of 2006. An Alternative or Complementary to EU Regulations Path to Unification of Private International Law?*, „Polish Review of International and European Law” 2012, vol. 1, issue 1—2.
- Mostowik P., *Refleksje o współczesnym prawie prywatnym międzynarodowym na tle ujęcia „jurysdykcji krajowej zewnętrznej” F. Słotwińskiego z 1838 r.*, w: *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk, R. Flejszar, B. Gnela, P. Mostowik, C.H. Beck, Warszawa, 2023.
- Mostowik P., *Skuteczność zagranicznego ubezpieczania oraz zarządzeń opiekuńczych i innych środków ochrony dorosłych na tle projektowanej koegzystencji konwencji haskiej z 2000 r. oraz rozporządzenia UE (KOM 280 i 281 z 2023 r.)*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 4.
- Mostowik P., Sondel-Maciejewska K., *Materialnoprawne rezultaty unijnej współpracy sądowej w sprawach rodzinnych?*, w: *Współczesne wyzwania prawa prywatnego międzynarodowego*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa, 2013.
- Mostowik P., Symełon P., *Ochrona dorosłych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002/2.
- Muir Watt H., *The work of the HCCH and the path of the law: the politics of difference in unified private international law*, in: *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, eds. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2020.
- Niedźwiedź M., Mostowik P., *Wspólnota Europejska jako strona umów międzynarodowych w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Uwagi na tle opinii Trybunału Sprawiedliwości WE w sprawie 1/03*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2009, vol. VII, z. 1.
- Pajor P., *Ochrona osób niepełnosprawnych a ubezpieczanie*, w: *Studium nad potrzebą ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*, red. B.E. Abramowska, K. Kurowski, Wydawnictwo Kurza Stopka, Łódź, 2010.
- Pazdan M. (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Pazdan M. (red.), *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa, 2015.
- Pazdan M., *Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1967.
- Piasecki K., *Regulacje prawne Unii Europejskiej w sprawach transgranicznych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa, 2013.

- Poczobut J. (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.
- Poglódek A., Mostowik P., *Oświadczenia na wypadek przyszłego leczenia (dyspozycje pro futuro) w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych Ameryki — ujęcie prawoporównawcze z perspektywy Polski*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa, 2018, s. 10, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/03/IWS-Mostowik-Pog%C5%82%C3%B3dek-pro-futuro.pdf> [Dostęp: 31.01.2024 r.].
- Pyziak-Szafnicka M., *Ubezważnowolnienie jako środek ochrony osób dotkniętych chorobami otepiennymi i chorobą Alzheimera — aktualna regulacja i projektowane zmiany*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2019, T. CXI.
- Ruck Keene A., *Hague 35: Overview and Protective Measures*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Ruck Keene A., *Hague 35: Private Mandates and Other Anticipatory Measures*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Ruck Keene A., *Health and Welfare aspects of the international protection of adults*, in: *The International Protection of Adults*, eds. R. Frimston, A. Ruck Keene, C. van Overdijk, A.D. Ward, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Rylski P., *Komentarz do art. 1145 k.p.c.*, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. V, Artykuły 1096—1217, LEX/el. 2020.
- Sokołowski T., *Europejskie prawo rodzinne — pojęcie, zakres, źródła oraz wykładnia*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, nr 5.
- Torné M.A., *Current issues in the protection of adults from the perspective of Private International Law*, „Revista Electrónica De Estudios Internacionales” 2016, <https://doi.org/10.17103/reei.32.08>.
- Weitz K., *Europejskie prawo procesowe cywilne — stan obecny i perspektywy rozwoju*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 2.
- Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. V, Artykuły 1096—1217, Wolters Kluwer, Warszawa, 2021.
- Zima-Parjaszewska M., *Artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami a ubezwłasnowolnienie w Polsce*, w: *Prawa osób z niepełnosprawnościami intelektualną lub psychiczną w świetle międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka*, red. D. Pudzianowska, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2014.